

พระอุโบสถและพระวิหาร ที่ได้รับอิทธิพลตะวันตก สมัยอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ. ๒๑๙๙ - ๒๓๑๐)

The Western influence on Ubosathas and Viharas in late Ayudhya Period (1656 - 1767 A.C.)

จุมพล เพิ่มแสงสุวรรณ

ในช่วงสมัยอยุธยาตอนปลายนับตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์เป็นต้นมา เป็นช่วงที่มีการติดต่อค้าขายกับชาวต่างประเทศเป็นจำนวนมาก เนื่องจากพระองค์ทรงเปิดการค้าขายอย่างเสรี ทำให้ชาวต่างประเทศโดยเฉพาะชาวตะวันตกเดินทางเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีเพื่อผลประโยชน์ทางการค้าและการเผยแพร่คริสต์ศาสนา โดยได้รับพระราชทานที่ดินเพื่อตั้งบ้านเรือน ที่พักอาศัย โบสถ์และโรงสินค้าอยู่นอกเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ชาวตะวันตกที่เข้ามาเหล่านี้ได้นำศิลปะวิทยาการใหม่ๆเข้ามาด้วย โดยเฉพาะเทคนิคการก่อสร้างอาคาร บ้านพักอาศัย ถนน สะพาน ป้อมปราการ การวางผังเมือง ระบบการประปา การตกแต่งสวน ฯลฯ

รูปแบบของสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นในสมัยนี้ไม่ว่าจะเป็นบ้านวิชาเยนทร์ ดึกปิญู ดึกคซสาร วัดสันเปาโล ฯลฯ ซึ่งเป็นอาคารก่ออิฐที่มีความสูง ๒-๓ ชั้น เป็นอาคารที่มีความแปลกใหม่สำหรับคนไทยในสมัยนั้นเป็นอย่างมาก รูปแบบของอาคารต่างๆที่เกิดขึ้นเหล่านี้เองที่อาจส่งอิทธิพลต่องานสถาปัตยกรรมไทย ทำให้เกิดการผสมผสานระหว่างอาคารแบบประเพณีเดิมกับอาคารแบบตะวันตกทำให้เกิดอาคารพุทธสถาปัตยกรรมไทยเกิดรูปแบบใหม่ขึ้น โดยเฉพาะอาคารประเภทพระอุโบสถและพระวิหาร ที่สร้างเป็นอาคารทรงตึกอย่างแน่นหนา ซึ่งไม่เคยมีมาก่อนในประเทศไทย

ลักษณะของอาคารดังกล่าวได้พบกระจายอยู่โดยทั่วไปในบริเวณแถบลุ่มแม่น้ำภาคกลางของประเทศไทยและมีการพัฒนาผสมผสานกับรูปแบบอาคารไทยประเพณี ทำให้เกิดรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้น นอกจากนี้ยังได้พัฒนาต่อเนื่องไปยังสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นซึ่งรูปแบบของสถาปัตยกรรมที่พบนั้นเกิดจากการผสมผสานทางวัฒนธรรมในช่วงระยะเวลาที่ต่าง ๆ กัน ทำให้เกิดลักษณะเฉพาะตัวซึ่งในการศึกษางานสถาปัตยกรรมไทยในอดีต จำเป็นจะต้องเข้าใจถึงมิติทางวัฒนธรรมและปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม ในช่วงเวลานั้นให้ได้ จึงจะเกิดความสัมฤทธิ์ผล นอกจากนี้ยังต้องเข้าใจกระบวนการเปลี่ยนแปลงของตัวสถาปัตยกรรม ซึ่งอยู่ภายใต้เงื่อนไขของมิติเวลา(time)และสถานที่(space)นั้นด้วย

ในการศึกษาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมสมัยอยุธยาไม่ควรจะมุ่งเน้นไปที่ผลกระทบและปัจจัยภายนอก ที่ส่งผลต่อรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเป็นสำคัญโดยลืมนึกถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงภายใน ซึ่งมีความเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาและมีได้หยุดนิ่งอยู่กับที่ กระบวนการเปลี่ยนแปลงภายในนี้เอง เป็นแรงผลักดันทำให้ปัจจัยภายนอกเข้ามามีอิทธิพล และส่งผลให้เกิดการผสมผสานและก่อรูปของสถาปัตยกรรมแบบใหม่ขึ้น

ดังนั้นการที่จะเข้าใจถึงรูปแบบของสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาดังกล่าว จึงจำเป็นต้องเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการเปลี่ยนแปลงภายในและปัจจัยภายนอกที่มีผลกระทบต่อตัวสถาปัตยกรรมไทยด้วย ซึ่งมีกระบวนการศึกษาทางประวัติศาสตร์ ดังนี้

๑. กระบวนการเปลี่ยนแปลงภายใน ประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงสภาพทางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจ

๒. ปัจจัยภายนอก ได้แก่ ความสัมพันธ์กับชาวตะวันตก นับตั้งแต่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชเป็นต้นมา รูปแบบของอาคารพระอุโบสถและพระวิหารได้เกิดการพัฒนาและก่อรูปแบบใหม่ๆขึ้น อันเนื่องมาจากกระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวที่มีผลกระทบต่อการสร้างงานสถาปัตยกรรมไทย โดยได้แบ่งรูปแบบของพระอุโบสถและพระวิหารออกเป็น ๒ สาย คือ

๑. พระอุโบสถและพระวิหารที่พัฒนาการมาจากรูปแบบไทยประเพณี^{๕๒}

๒. พระอุโบสถและพระวิหาร ที่ได้รับอิทธิพลตะวันตก (อาคารทรงตึก)^{๕๓}

จากการศึกษาได้แบ่งพัฒนาการของอาคาร ออกเป็น ๓ ช่วงระยะเวลา โดยกำหนดจากความใกล้เคียงในการดำเนิน

คำว่า “รูปแบบไทยประเพณี” ในการศึกษาครั้งนี้จะขอจำกัดความ หมายถึง รูปแบบของอาคารที่เกิดขึ้นในวัฒนธรรมอยุธยา เริ่มตั้งแต่สถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้นจนกระทั่งเสียกรุง ลักษณะของอาคารดังกล่าวได้มีการพัฒนาและสืบเนื่องมาจากกระทั่งถึงสมัยอยุธยาตอนปลาย จากนั้นก็ได้รับอิทธิพลจากศิลปะของชาวตะวันตกโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทำให้สถาปัตยกรรมไทยแบบประเพณีเกิดการพัฒนามาจนถึงขีดสุด และมีการผสมผสานร่วมกับรูปแบบของอาคารที่ได้รับอิทธิพลตะวันตก ทำให้เกิดความหลากหลายมากขึ้น ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้ได้นำเอารูปแบบอาคารไทยแบบประเพณีเข้ามาศึกษาเปรียบเทียบด้วย เพื่อทำให้เห็นถึงพัฒนาการ การปรับเปลี่ยนและการผสมผสานระหว่างรูปแบบอาคารทั้งสอง ซึ่งจะนำไปสู่ความเข้าใจถึงรูปแบบของอาคารในสมัยอยุธยาตอนปลายได้เป็นอย่างดี

รูปแบบของพระอุโบสถและพระวิหารที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกในสมัยอยุธยาตอนปลายนี้ เป็นรูปแบบอาคารที่เกิดขึ้นใหม่ ลักษณะของอาคารมีหน้าบันที่ก่ออิฐสูงไปจนถึงอกไก่ในลักษณะที่เป็นโครงสร้างเดียวกันกับผนัง อาจจะมีการตกแต่งด้วยลวดลายปูนปั้นเป็นหน้าบันอีกทีหนึ่ง โครงสร้างเป็นแบบผนังรับน้ำหนัก มีการวางซื่อ(อะเส)พาดยาวเพื่อยึดกรอบโครงสร้างและน้ำหนักของหลังคา ลักษณะของหลังคาเป็นผืนเดียวไม่ซ้อนชั้น ชายคา กุดป้อม ทั้งสี่ด้าน ที่วางภายในอาคารเป็นปริมาตรในลักษณะกลุ่มก้อน ซึ่งในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยขออนุญาตอาคารแบบนี้ว่าเป็นแบบ “อาคารทรงตึก” ตามอย่างรศ.อนุวิทย์ เจริญศุกกุล

นโยบายทางการเมืองของพระมหากษัตริย์ การขยายตัวทางเศรษฐกิจการค้า และการเปลี่ยนแปลง ทางสังคมเป็นสำคัญ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆเหล่านี้ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรม และมีผลต่อโลกทัศน์ของคนในสมัยนั้น ทำให้เกิดผลกระทบต่อรูปแบบทางสถาปัตยกรรม, การพัฒนาการ, การเกิดรูปแบบใหม่ และการสูญสลายของรูปแบบเก่า ซึ่งได้แก่

๑. ช่วงรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พ.ศ. ๒๑๙๙-๒๒๓๑

๒. ช่วงรัชสมัยสมเด็จพระเพทราชาถึงสมัยสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ (พระเจ้าเสือ) พ.ศ. ๒๒๓๑-๒๒๕๑

๓. ช่วงรัชสมัยพระเจ้าท้ายสระถึงสมัยพระเจ้าเอกทัศ พ.ศ. ๒๒๕๑-๒๓๑๐

๑. ช่วงรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

พ.ศ. ๒๑๙๙-๒๒๓๑

หลังจากที่สมเด็จพระนารายณ์ได้ขึ้นครองราชย์แล้ว ได้เกิดความปั่นป่วนขึ้นภายในราชวงศ์ ประกอบกับความไม่มีเสถียรภาพทางการเมือง พระองค์จึงทรงพยายามที่จะเสริมสร้างพระราชอำนาจของพระองค์เองให้ปลอดภัยจากขุนนางฝ่ายปกครองซึ่งมีฐานอำนาจอยู่ที่กรุงศรีอยุธยา โดยการสร้างฐานอำนาจแห่งใหม่ขึ้นที่ลพบุรี จากนั้นก็หาสัมพันธมิตรทางการเมืองโดยการเปิดประเทศอย่างเสรี รับการติดต่อค้าขายกับชาวตะวันตกเพื่อการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจและกีดกันทางการค้าจากพวกขุนนางต่างๆ โดยการผูกขาดสินค้าและการค้าขายขึ้น นอกจากนี้ยังได้สนับสนุนให้ชาวตะวันตกเข้ามารับใช้ในราชการ โดยแต่งตั้งให้เป็น ข้าราชการ ขุนนางชั้นสูงและผู้ชำนาญการด้านในต่างๆ ทั้งนี้เพื่อเป็นการคานอำนาจระหว่างขุนนางปกครองกับพระราชอำนาจใหม่ที่กำลังสร้างขึ้น ผลจากการเปิดประเทศและทำการติดต่อค้าขายนี้เอง ทำให้ชาวตะวันตกส่วนใหญ่ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานและแสวงหาผลประโยชน์ทางการค้านั้น ได้นำเอาความรู้และเทคโนโลยีวิทยาการต่างๆ เข้ามาด้วย เช่น ความรู้เรื่องยุทธศาสตร์ การใช้ปืนและการสร้างป้อมปราการ / การทำน้ำพุ และระบบการประปา / ความรู้เรื่องดาราศาสตร์ และการสร้างหอดูดาว ซึ่งความรู้ต่างๆเหล่านี้มีผลต่อแนวความคิด การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของเจ้านายและชนชั้นสูงเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ความรู้ดังกล่าวยังถูกใช้ในการเสริมสร้างพระราชอำนาจและความเป็นจักรพรรดิราชของสมเด็จพระนารายณ์ได้อย่างดีอีกด้วย

^{๕๒} พระอุโบสถและพระวิหารที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกสมัยอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ. ๒๑๙๙ - ๒๓๑๐)

ผลจากการเข้ามาค้าขายของชาวตะวันตก ทำให้พวกเขาเหล่านี้ได้รับพระราชทานที่ดินเพื่อตั้งถิ่นฐานในกรุงศรีอยุธยา และลพบุรี นำความรู้ในการก่อสร้างและศิลปสถาปัตยกรรม มาสร้างที่พักอาศัยตามอย่างศิลปะและวัฒนธรรมของตน เช่น กลุ่มอาคารในบ้านหลวงรับราชทูต (บ้านวิชาเยนทร์) ตึกปิฐู และตึกโคระซาน ซึ่งเป็นอาคารทรงตึกที่สร้างสองถึงสามชั้น นอกจากนี้สมเด็จพระนารายณ์ ยังทรงพระราชทานวัสดุให้สร้าง โบสถ์และเผยแพร่คริสต์ศาสนาได้อย่างเสรีอีกด้วย รูปแบบของ อาคารสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นดังกล่าวนี้ ได้เลียนแบบ สถาปัตยกรรมคลาสสิกของยุโรป มาใช้ในลักษณะการเอาองค์ ประกอบมาใช้เป็นส่วนๆ ไม่ใช่ระเบียบในเชิงโครงสร้างแบบ ตะวันตกเท่าไรนัก แต่เป็นการผสมผสานระหว่างรูปแบบ อาคารไทยกับอาคารแบบตะวันตก ซึ่งช่างไทยได้รับเอาความรู้ และเทคนิคเหล่านี้มาจากชาวตะวันตก ในส่วนของพระราชวัง ลพบุรีที่สร้างขึ้นใหม่นั้น สมเด็จพระนารายณ์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้นายช่างและวิศวกรชาวฝรั่งเศสช่วยกันสร้างและออกแบบขึ้น โดยได้รับแนวความคิดมาจากพระราชวังแวร์ซายของพระเจ้า หลุยส์ที่ ๑๔ รูปแบบของอาคารส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นในพระราชวัง แห่งนี้ จึงเป็นการผสมผสานรูปแบบอาคารไทยประเพณี กับ เทคนิคการก่อสร้างและศิลปะสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก เช่นการเจาะช่องแสงเพื่อให้ภายในอาคารได้รับแสงสว่างมากขึ้น อาทิเช่น ตึกรับเสียงแขกเมือง ตึกพระเจ้าเหา การใช้เทคนิค การก่อสร้างอาคารและการรับน้ำหนักของผนัง (Load Bearing Wall) โดยการก่อซุ้มโค้งแหลม (Point Arch) อาทิเช่น พระที่นั่ง ดุสิตสวรรค์ธัญญมหาปราสาท การก่อสร้างอาคารฐานสูงและ อาคารสองชั้น เช่น พระที่นั่งจันทร์พิศาลและอาคารสิบสอง ท้องพระคลังเป็นต้น นอกจากนี้ยังได้นำความรู้ในการจัดสวน และการทำน้ำพุเข้ามาใช้ประดับตกแต่งในพระราชวังแห่งนี้อีกด้วย

จากรูปแบบทางศิลปะสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นเหล่านี้ ได้บ่งบอกถึงนัยทางการเมืองและการเปลี่ยนแปลงแนวความคิด แบบประเพณีที่เคยปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา อันเกิดจากการ เปลี่ยนแปลงภายใน ซึ่งเป็นแรงผลักดันทำให้ปัจจัยภายนอก เข้ามามีอิทธิพลต่อแนวความคิดและศิลปวัฒนธรรม ดังนั้น สถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นเหล่านี้จึงมีผลต่อรสนิยมและสภาพ แวดล้อมของสังคมในสมัยนั้น และส่งผลกระทบต่อรูปแบบของ งานสถาปัตยกรรมประเภทพระอุโบสถและพระวิหารที่เกิดขึ้น ในช่วงเวลานี้ได้แก่

๑.๑ แบบอาคารที่พัฒนาการมาจากอาคารไทย ประเพณี

ในวัฒนธรรมอยุธยา รูปแบบอาคารที่นิยมสร้างกันมา ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้นนั้น ได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะลพบุรี ซึ่งเป็นอาคารขนาดใหญ่ มีการเจาะช่องลมแบบซี่ลูกกรง เรียกว่า “เสามะหวด” มีลวดลายบรรจุอยู่ตามช่อง ภายในอาคารมีเสา สองแถวซึ่งอาจจะเป็นเสากลมหรือเสาแปดเหลี่ยม ส่วนภายนอก มีเสารองรับชายคาปีกนกตั้งบนพาไล อาคารแบบนี้ได้นิยมสร้าง กันมาจนเป็นประเพณีในวัฒนธรรมของอยุธยา จนกระทั่งถึง สมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง การสร้างอาคารแบบนี้ก็ยัง ได้รับความนิยมอยู่ ดังปรากฏที่พระอุโบสถวัดศาลาปูนและวัด หน้าพระเมรุ จ.อยุธยา (เป็นอาคารที่สร้างขึ้นในสมัยอยุธยา ตอนต้น และได้รับการปฏิสังขรณ์ในสมัยพระเจ้าปราสาททอง และรัชกาลที่ ๔) ต่อมาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งเป็นช่วงที่ทำการติดต่อค้าขายและเจริญสัมพันธไมตรีกับชาว ต่างประเทศมากที่สุด ศิลปะวัฒนธรรมต่างๆของชาวตะวันตก ได้หลั่งไหลเข้ามาและทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสถาปัตย- กรรมไทย ในช่วงระยะเวลาที่จึงเป็นรอยต่อระหว่างการเกิด อาคารแบบใหม่กับการสร้างอาคารแบบเก่า ซึ่งอาคารที่เกิดขึ้น บางหลังได้มีการผสมผสานระหว่างอาคารแบบประเพณีและ รูปแบบอาคารทรงตึก จากการศึกษารูปแบบพระอุโบสถ วัดใหญ่สุวรรณาราม จ.เพชรบุรี ซึ่งเป็นรูปแบบอาคารประเพณี สันนิษฐานว่าคงสร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ต่อมาได้ถูกซ่อมครั้งใหญ่ในสมัยพระเจ้าเสือและในสมัยต่อมา รูปแบบและผังของอาคารจึงเปลี่ยนไป อย่างไรก็ตาม อาคารแบบนี้ได้ถูกพัฒนาขึ้น โดยตัดเสาด้านนอกที่รองรับ ชายคาปีกนกออกและใช้คันทวยเข้ามารองรับแทนที่ ดังจะ เห็นได้จากพระอุโบสถวัดกษัตราธิราช จ.อยุธยา ซึ่งเป็น อาคารที่อยู่ในช่วงระหว่างการเปลี่ยนแปลงและยังมีความนิยม เจาะช่องลมแบบซี่ลูกกรงอยู่ จากนั้นก็มีการเจาะช่องหน้าต่าง เพื่อให้แสงสว่างเข้าสู่ภายในอาคารมากขึ้น (ซึ่งก่อนหน้านี้นี้ได้มี ตัวอย่างอาคารที่เริ่มมีการเจาะช่องหน้าต่างสี่เหลี่ยมบ้างแล้ว คือ พระอุโบสถวัดศาลาปูน จ.อยุธยา) เช่น พระอุโบสถวัดบึง จ.นครราชสีมา (ภาพที่ ๑) ซึ่งสันนิษฐานว่าสร้างในสมัยสมเด็จ พระนารายณ์มหาราชเมื่อคราวโปรดฯให้สร้างกำแพง เมืองและให้พระยายมราชขึ้นไปปกครอง ลักษณะรูปแบบและ องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมส่วนใหญ่มีลักษณะคล้ายกับวัด ใหญ่สุวรรณาราม แต่มีการเจาะช่องหน้าต่างถี่เพื่อรับแสง สว่างจากภายนอกมากขึ้น

ภาพที่ ๑ พระอุโบสถวัดบึง
จังหวัดนครราชสีมา
ภาพที่ ๒ พระวิหารวัดกำแพง
จังหวัดอ่างทอง
ภาพที่ ๓ พระวิหารวัดช้าง
จังหวัดอ่างทอง
ภาพที่ ๔ พระวิหารวัดบ้านป่า
จังหวัดอ่างทอง

หลังจากนั้นโครงสร้างของอาคารก็ได้ถูกพัฒนาขึ้นโดยการก่ออิฐที่ผนังอาคารด้านสกัดหรือผนังหุ้มกลองขึ้นไปยื่นนอกไก่อเพื่อยึดโครงสร้างอาคารให้มีความแข็งแรง ตามแบบอาคารของตะวันตก อาทิเช่น พระวิหารวัดกำแพง จ.อ่างทอง (ภาพที่ ๒) แต่ในขณะเดียวกันหน้าบันที่ใช้ไม้ก็ยังได้รับความนิยมอยู่ (พระวิหารวัดช้าง จ.อ่างทอง (ภาพที่ ๓) จากรูปแบบของอาคารดังกล่าวนี้ ได้เริ่มมีการปรับเปลี่ยน โดยการทำชายคาฤดูป้อมรูปหลังคาเป็นผืนเดียวและเน้นความเป็นกลุ่มก้อนของอาคารมากขึ้น จากนั้นโครงสร้างของอาคารได้ถูกพัฒนาจากระบบเสา คาน(Post-Lintel)เป็นแบบผนังรับน้ำหนัก(Load Bearing Wall) โดยใช้ช่อ(อะเส)วางพาดที่ผนังเพื่อตั้งโครงสร้างของหลังคา ผนังที่วางภายในอาคารทำให้เกิดปริมาตรภายในเป็นกลุ่มก้อน เช่น พระอุโบสถ พระวิหารวัดตองปุ จ.ลพบุรี และพระวิหารวัดเสนาทอง จ.ลพบุรี (ซึ่งเป็นงานปฏิสังขรณ์ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์และรัตนโกสินทร์) จากนั้นเริ่มมีการใช้ปูนปั้นเป็นลวดลายตรงหน้าบัน เช่น พระวิหารวัดบ้านป่า จ. อ่างทอง (ภาพที่ ๔) ลักษณะโครงสร้างของอาคารแบบใหม่นี้ จะใช้ช่อ(อะเส)เป็นตัวรับน้ำหนักโครงสร้างหลังคาเพื่อถ่ายน้ำหนักทั้งหมดลงสู่ผนัง นอกจากนี้ยังมีการเจาะช่องแสงหรือช่องระบายอากาศที่ผนังด้านสกัดของอาคารบริเวณหน้าบัน ซึ่งการเจาะช่องแสงของโบสถ์ฝรั่งตั้งเช่น โบสถ์นอตเตอร์ดาม เดอลอแลตในบ้านหลวงรับราชทูต(บ้านวิชาเยนทร์) นั้นความหมายของแสงที่ส่องผ่านกระจกสีด้านหน้านี้ถือว่าเป็นแสงศักดิ์สิทธิ์ที่ขจัดความกลัวและความกระวนกระวายในจิตใจที่เกิดจากความมืดในราตรีกาล อย่างไรก็ตามการเอาแบบอย่างในการเจาะช่องแสงของโบสถ์ฝรั่งนี้คงไม่มีผลทางด้านคติในการก่อสร้างอาคารของไทยแต่อย่างใด คงเป็นเพียงรสนิยมไทยที่ทำตามแบบอาคารที่พิกอาศัยของฝรั่งเพียงเท่านั้น ดังปรากฏที่พระวิหารวัดตองปุ พระวิหารวัดปิ่น ดึกพระเจ้าเหา ดึกรับเลี้ยงแขกเมืองและพระตำหนักวัดหลวงสุวรรณารามจ.ลพบุรี เป็นต้น ลักษณะการเจาะช่องแสงที่พบนี้ส่วนใหญ่จะเป็นช่องโค้งแหลม ช่องวงกลม หรือช่องสี่เหลี่ยมที่ประดับด้วยลายปูนปั้นเป็นขุ่มเรือนแก้วตามศิลปะแบบพระนารายณ์ (ภาพที่ ๕)

๑.๒ อาคารทรงดึกแบบลพบุรี

ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงสร้างพระราชวังแห่งใหม่ขึ้นที่ลพบุรีเพื่อเป็นฐานอำนาจแห่งใหม่ของพระองค์ ทำให้ลพบุรีซึ่งเดิมเคยเป็นเมืองสำคัญในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาแต่ถูกลดบทบาทลงมีฐานะเป็นเพียงหัวเมืองชั้นในในสมัย

สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเนื่องจากการปฏิรูปและการเปลี่ยนแปลงการปกครองกลับมีความสำคัญขึ้นอีกครั้งหนึ่ง และการสร้างพระราชวังใหม่ที่ลพบุรีในครั้งนี้ สมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้นำเอาวิศวกรและผู้ชำนาญการชาวตะวันตกเข้ามาออกแบบโดยทำงานร่วมกับช่างไทย ทำให้ช่างไทยได้มีโอกาสเรียนรู้และรับเอาเทคนิคการก่อสร้างและศิลปะวิทยาการของชาวตะวันตกเข้ามาใช้ในการพัฒนารูปแบบอาคารไทย ลักษณะของอาคารที่สร้างขึ้นจึงมีการผสมผสานระหว่างศิลปะของทั้งสองวัฒนธรรม ประกอบกับช่างไทยซึ่งเป็นสายสกุลช่างลพบุรี ได้มีการพัฒนาทางการช่างอย่างต่อเนื่อง มาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้นแล้ว ดังนั้นจึงเป็นการเปิดโอกาสให้ช่างลพบุรีได้เกิดการสร้างสรรคงานทางสถาปัตยกรรมรูปแบบใหม่ ซึ่งรูปแบบของอาคารที่พบนี้เป็นอาคารที่สร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชและพบในเขตจังหวัดลพบุรีเพียงเท่านั้น มีลักษณะแบบอย่างหรือสไตล์(Style)ที่เป็นรูปแบบเฉพาะ โดยได้รับอิทธิพลมาจากประตูวังนารายณ์ราชินีเวศน์ ซึ่งมีลักษณะหลังคาเป็นโครงสร้างก่ออิฐ ใช้นูนปั้นทำเป็นแนวสันหลังคา หน้าบันแบ่งเป็นสองชั้น ปั้นปูนเป็นตัวลายองประดับที่หน้าจั่ว ส่วนปลายหางหงส์นั้นคงใช้เป็นนาคประดับตามแบบอย่างศิลปะขอม (สันนิษฐานจากอาคารที่ได้รับอิทธิพลมา เช่น พระอุโบสถวัดเชิงท่าและหอไตรวัดตองปุ จ.ลพบุรี ภาพที่ ๖) ที่ประตูทางเข้าก่ออิฐเป็นช่องโค้งแหลมตามแบบศิลปะตะวันตก ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของประตูพระราชวังนารายณ์ที่สร้างขึ้นนี้มีลักษณะคล้ายกับโคปุระหรือซุ้มประตูทางเข้าของปราสาทในสถาปัตยกรรมขอม เนื่องจากศิลปะของลพบุรีมีรากฐานและได้รับการพัฒนามาจากศิลปะขอม รูปแบบของสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นจึงมีการผสมผสานระหว่างงานศิลปะสกุลช่างท้องถิ่น (ช่างลพบุรี) และศิลปะการก่อสร้างของชาวตะวันตก จนกลายเป็นลักษณะเฉพาะที่เกิดขึ้นในยุคสมัยนั้น (ภาพที่ ๗)

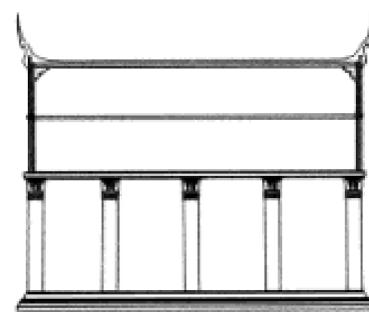
ภาพที่ ๕ การเจาะช่องแสงที่ด้านหน้าของอาคาร
พระวิหารวัดตองปุ จังหวัดลพบุรี

ภาพที่ ๖ หอไตรวัดตองปุ จังหวัดลพบุรี

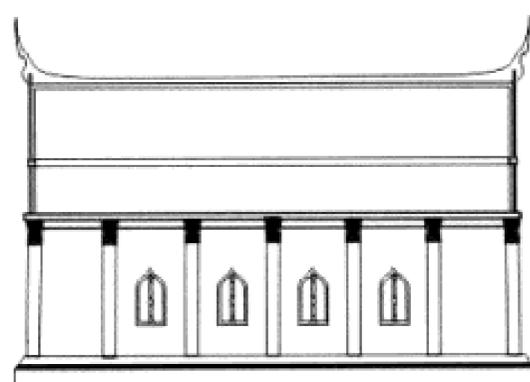
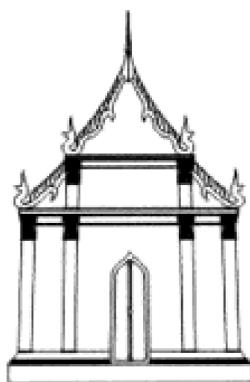
ภาพที่ ๗ ซุ้มประตูนารายณ์ราชินีเวศน์ จังหวัดลพบุรี

อย่างไรก็ดีรูปแบบของประตูพระราชวังนารายณ์นี้ ได้ส่งผลทำให้เกิดอาคารรูปแบบใหม่ขึ้น และพบในจังหวัดลพบุรี ทั้งสิ้น ได้แก่ (ลายเส้น ๑ อาคารทรงตึกแบบลพบุรี)

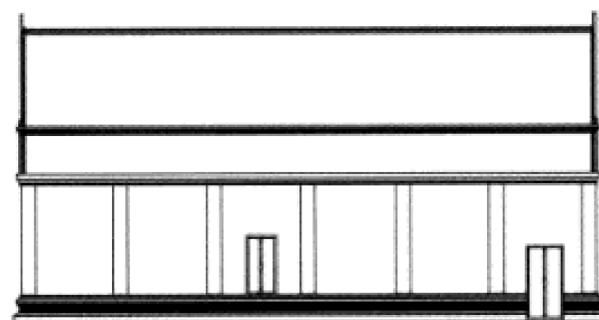
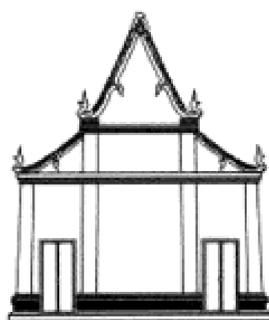
พระวิหารปราสาทแขก จ.ลพบุรี

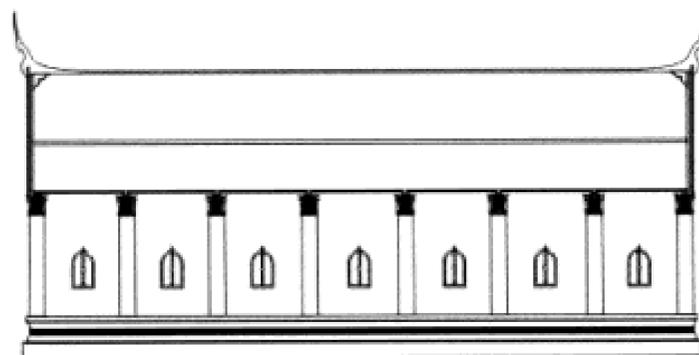
พระวิหารวัดบันไดหิน จ.ลพบุรี

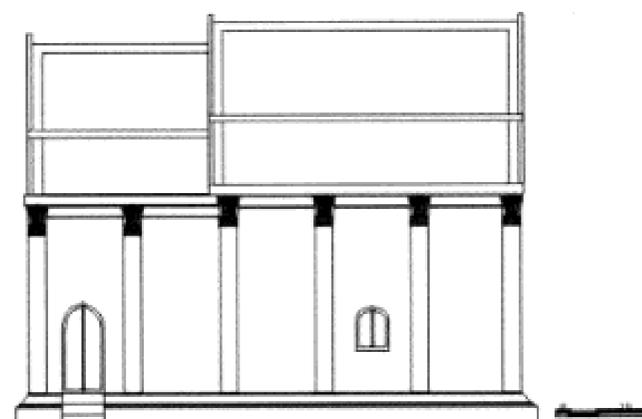
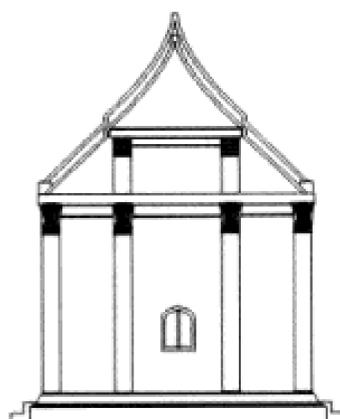
พระอุโบสถวัดเชิงท่า จ.ลพบุรี

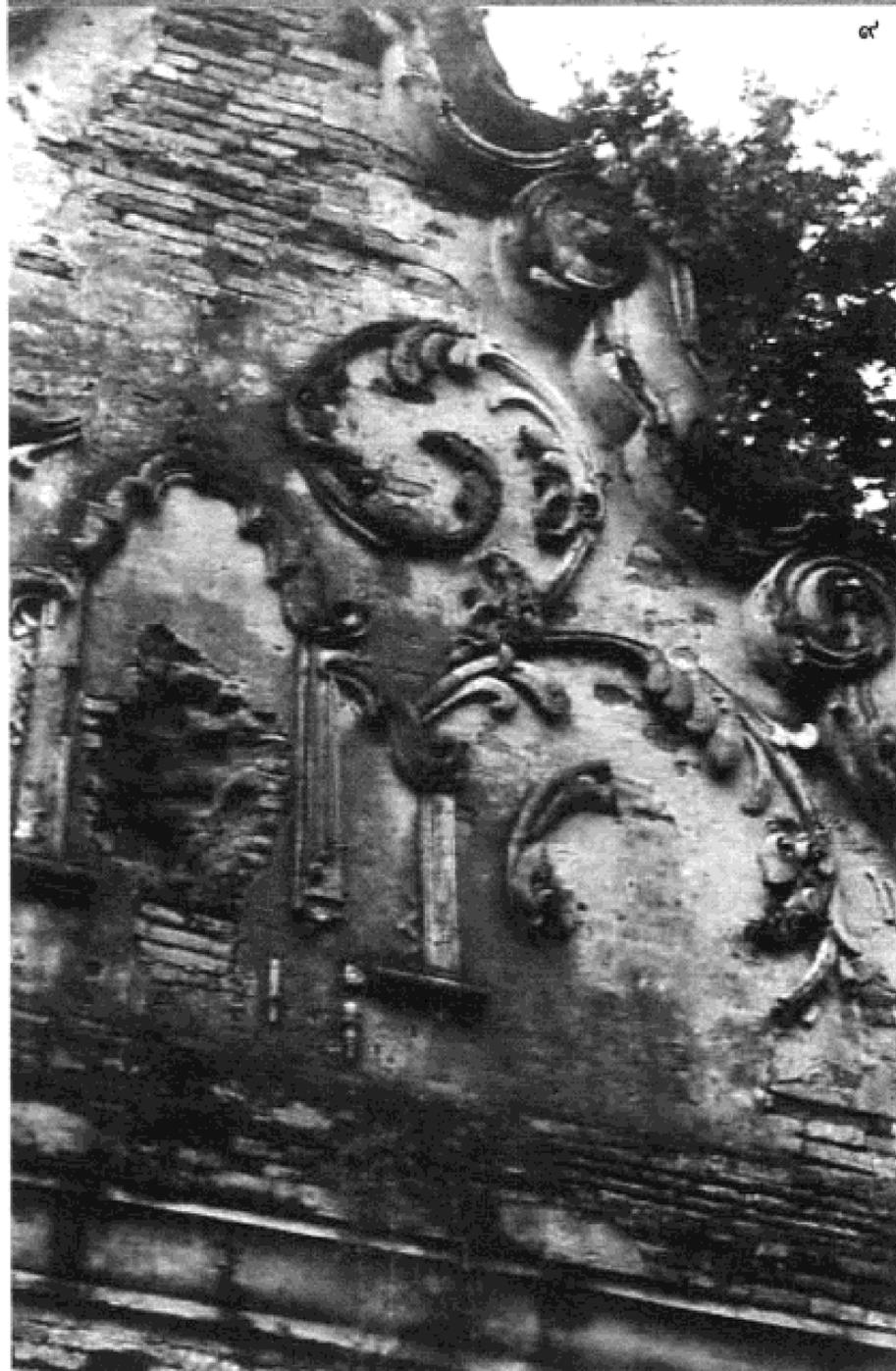

ศาลาการเปรียญวัดตองปุ จ.ลพบุรี

พระวิหารวัดมหาธาตุ จ.ลพบุรี

ภาพที่ ๘ พระอุโบสถวัดวรเชษฐาราม
จังหวัดอุทัย

ภาพที่ ๙ ลายปูนปั้นหน้าบ้านวัดตะเว็ด
จังหวัดอุทัย

ลักษณะโครงสร้างของอาคารมีการวางซื่อ(อะเส)วางพาดยาวเพื่อยึดกรอบโครงสร้างของอาคาร โดยที่ผนังด้านข้างของอาคารเป็นตัวห่อหุ้มปลายซื่อเอาไว้ จึงทำให้อาคารมีลักษณะชายคาทอดทั้งสองข้าง(ยกเว้นศาลาการเปรียญวัดตองปุ ซึ่งเป็นลักษณะของซื่อแทนเต้าที่ยื่นออกมาเพื่อรับแปด้านนอก) หลังคาไม่มีชั้นซ้อน โครงสร้างของหลังคาประกอบด้วยซื่อเอกและซื่อโท บนหลังคาตบที่หนึ่งของซื่อโทนั้นใช้โครงสร้างแบบเครื่องประดู่ ถัดลงมาหลังคาตบที่สองบนปีกของอาคารทั้งสองข้าง ซึ่งรองรับด้วยซื่อเอกนั้นใช้เป็นจันทัน ซึ่งถ่ายน้ำหนักลงสู่ผนังด้านข้าง โครงสร้าง จึงเป็นระบบผนังรับน้ำหนักที่ผนังด้านข้างและด้านสกัดของอาคารมีการใช้เสาอิง (เสาประดับผนัง) เพื่อเป็นส่วนประดับตกแต่ง นอกจากนี้ยังมีการเจาะช่องหน้าต่างและประตูของอาคารเป็นรูปโค้งแหลม ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากรูปแบบของสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกอีกด้วย หลังจากสิ้นสุริยราชกาล สมเด็จพระนารายณ์มหาราชแล้ว อาคารรูปแบบนี้คงได้สลายตัวไปในที่สุด

๑.๓ อาคารทรงตึก

เมื่อสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้ทรงมีราชนโยบายที่จะเปิดประเทศและทำการค้าขายอย่างเสรีนั้น ทำให้ชาวตะวันตกส่วนใหญ่ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐาน สร้างบ้านพักอาศัย ห้างร้าน และคลังสินค้าของตนเองขึ้น รูปแบบอาคารเหล่านี้เองที่ทำให้ช่างไทยเกิดความนิยมและการสร้างอาคารตามแบบตะวันตกที่เรียกว่า “อาคารทรงตึก” ยกตัวอย่างเช่น ตึกปิจู และตึกคชสารที่ลพบุรี ซึ่งเป็นอาคารที่พักอาศัย ลักษณะอาคารประกอบด้วยหลังคาผืนเดียว ชายคาทอดป้อม มีการก่ออิฐที่หน้าบันไปยื่นถึงอกไก่ เพื่อความแข็งแรงของโครงสร้างหลังคา นอกจากนี้รูปแบบอาคารดังกล่าวยังได้นำมาสร้างเป็นอาคารประเภทอื่นๆอีก เช่น คลังสินค้า(สิบสองท้องพระคลังในพระราชวังนารายณ์) โรงช้างโรงม้า และถ้ำน้ำประปา (ถ้ำน้ำประปาที่ปรางค์แขก จ.ลพบุรี) จากรูปแบบอาคารที่เกิดขึ้นดังกล่าวนี้ ทำให้ช่างไทยได้นำเอารูปแบบอาคารแบบนี้มาใช้ในการสร้างอาคารประเภทพระอุโบสถและพระวิหาร และพบเพียงแห่งเดียว คือ พระอุโบสถวัดวรเชษฐาราม จ. อุทัย (ภาพที่ ๘) ซึ่งสันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ที่บริเวณหน้าบันของอาคารมีการประดับด้วยเครื่องถ้วยชามเป็นใบๆ ประกอบกันเป็นลายดอก ดวงผนังสกัดด้านหน้าและด้านหลังมีการยื่นชายคาออกมาเพื่อกันฝนกันแดดเหมือนกับอาคารที่พักอาศัย ลักษณะโครงสร้างอาคารมีการพาดซื่อยาวเพื่อรองรับน้ำหนักโครงสร้างหลังคา โดยที่ปลายซื่อทั้งสองด้านทะลุยื่นออกมานอกตัวอาคารเพื่อรองรับ

แปดด้านนอก(ชื่อแทนเต้า) ทำให้มีชายคายื่นออกมาเล็กน้อย
นอกตัวอาคารในด้านข้าง

นอกจากนี้ยังช่างไทยยังได้รับเอาศิลปะการตกแต่งอาคารแบบตะวันตกเข้ามาใช้อีกด้วย ดังพบตัวอย่างหน้าบ้านของอาคารที่สร้างขึ้นเป็นที่พักอาศัย (ตําหนัก) บริเวณริมคลองปะทาคูจาม จ.อยุธยา(วัดตะเว็ด) มีใช้การปั้นปูนประดับแบบศิลปะรีออคโคโค (Rococco)แต่ได้รับการผสมผสานกับลวดลายศิลปะไทยบ้างแล้ว (ภาพที่ ๙) ลักษณะของลวดลายดังกล่าวได้ถูกนำมาใช้ในการตกแต่งอาคารสถาปัตยกรรมไทย และพบตัวอย่างอีกหนึ่งหลัง คือ พระวิหารวัดสะแก จ.ปทุมธานี (ภาพที่๑๐) เป็นอาคาร ทรงตึกที่หน้าบ้านของอาคารใช้การปั้นปูนประดับโดยมีเค้าโครงเดิมของลวดลายที่ได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะแบบรีออคโคโคของตะวันตก และถูกตัดแปลงให้เป็นลวดลายกนกแบบไทย อย่างไรก็ตามลักษณะการทำหลังคาหลังคานี้ก็ยังทำให้อาคารดูมีลักษณะของความเป็นไทยอยู่บ้าง

๑.๔ อาคารก่ออิฐ

เป็นอาคารที่ใช้การก่ออิฐหมดทั้งหลัง ตั้งแต่ฐานจนถึงหลังคา โดยใช้วิธีการก่ออิฐเป็นสันเหลี่ยม เป็นอาคารขนาดเล็ก ได้แก่ พระวิหารน้อย วัดมหาธาตุ จ.อยุธยา (มีการประดับตกแต่งด้วยลายปูนปั้นซึ่งคล้ายกับสถาปัตยกรรมเขมร ภาพที่ ๑๑) วิหารหลวงพ่อเกษรวัดท่าพระ จ.กรุงเทพฯ (ภาพที่ ๑๒) และ พระวิหารแกลบ วัดเขาเกลือ จ.ราชบุรี (สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ภาพที่ ๑๓) อาคารก่ออิฐที่สร้างขึ้นเหล่านี้ส่วนใหญ่มีลักษณะและแบบแผนเฉพาะตัว ไม่สามารถจัดรูปแบบ (Style) ได้ เนื่องจากมีตัวอย่างอาคารเพียงแค่ ๓ หลัง จึงสันนิษฐานว่าคงเป็นการออกแบบตามรสนิยมของช่างผู้สร้างเพียงเท่านั้น

ภาพที่ ๑๐ พระวิหารวัดสะแก จังหวัดปทุมธานี
ภาพที่ ๑๑ พระวิหารน้อย วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ภาพที่ ๑๒ พระวิหาร วัดท่าพระ กรุงเทพฯ
ภาพที่ ๑๓ วิหารแกลบ วัดเขาเกลือ จังหวัดราชบุรี

๒. ช่วงรัชสมัยสมเด็จพระเพทราชา - สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ (พระเจ้าเสือ) พ.ศ. ๒๒๓๑-๒๒๕๑

จากนโยบายทางการเมืองและการศาสนาของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ที่เน้นการเสริมสร้างฐานพระราชอำนาจของพระองค์เป็นหลัก โดยการแต่งตั้งขุนนางชาวตะวันตกเข้ามารับใช้ในราชสำนักและสนับสนุนให้เข้ามาเผยแผ่คริสต์ศาสนา ทำให้เกิดความไม่พอใจมาสู่กลุ่มขุนนางในราชสำนักและราษฎรโดยทั่วไป และเกิดแนวร่วมของกลุ่มชน ๓ กลุ่ม คือ พระสงฆ์ ขุนนาง และ ประชาชน โดยมีเป้าหมายที่สำคัญคือ การกำจัดสมเด็จพระนารายณ์ออกจากราชสมบัติ แล้วยกเจ้านายองค์อื่นๆ ขึ้นเป็นกษัตริย์แทน นอกจากนี้นโยบายในการผูกขาดทางการค้าและเศรษฐกิจของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชซึ่งนำโดยฟอลคอน ก็ยังนำความไม่พอใจมาสู่พ่อค้าชาวต่างประเทศเป็นอย่างมาก และผลจากการดำเนินนโยบายต่างๆ เหล่านี้เอง ทำให้เกิดการรวมตัวกันระหว่างกลุ่มขุนนาง ประชาชน พระสงฆ์ และพ่อค้าชาวต่างประเทศ โดยการนำของออกพระเพทราชาและออกหลวงสรศักดิ์ ทำการปฏิวัติยึดอำนาจและขับไล่ฝรั่งเศสออกไปจากกรุงศรีอยุธยา และยึดพระราชวังละโว้ได้ในวันที่ ๑๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๒๓๑ หลังจากนั้นไม่นานสมเด็จพระนารายณ์มหาราชก็ทรงสวรรคตในวันที่ ๑๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๒๓๑ สมเด็จพระเพทราชาได้ทรงครองราชสมบัติและสถาปนาราชวงศ์ใหม่ขึ้นคือราชวงศ์บ้านพลูหลวง จากนั้นก็ทรงขับไล่พวกฝรั่งเศสออกไปจากกรุงศรีอยุธยาและบางกอก โดยลงนามเซ็นสัญญาสงบศึกในวันที่ ๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๒๓๑ ภายหลังจากการปฏิวัติของพระเพทราชาสำเร็จลง บาทหลวงและชาวคริสต์จำนวนหนึ่งถูกจับเข้าคุก วัดคริสต์ถูกปิดและถูกปล้นทำลายลง การเผยแผ่ศาสนาคริสต์ที่เคยรุ่งเรืองต้องมีอันล้มเลิกไป และตลอดรัชกาลสมเด็จพระเพทราชา คริสต์ศาสนาก็ยังคงสภาพตกต่ำและถูกควบคุมการเผยแผ่จนกระทั่งถึงรัชกาลสมเด็จพระเจ้าเสือและพระเจ้าท้ายสระ

หลังจากที่สมเด็จพระเพทราชาทรงขึ้นครองราชย์แล้ว ฐานะทางการเมืองของพระองค์ก็มีได้มั่นคงมากขึ้น เนื่องจากพระองค์เป็นเพียงขุนนางในราชสำนักและถึงแม้จะมีศักดิ์เป็นพระญาติกับสมเด็จพระนารายณ์ ซึ่งเป็นเครื่องยืนยันอำนาจของพระองค์ที่มีอยู่ ทำให้สิทธิในการสืบราชสมบัติของพระองค์เกิดการยอมรับได้ในส่วนหนึ่ง แต่ก็ไม่อาจเทียบเท่าพระอนุชาและเชื้อพระวงศ์อื่นๆ ของสมเด็จพระนารายณ์ ทำให้สถานะทางการเมืองของสมเด็จพระเพทราชาถูกสั่นคลอน จึงเปิดโอกาสให้มีการต่อต้านในลักษณะของกบฏ และการแข็งเมืองขึ้น(ซึ่งกบฏต่างๆ เหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นขุนนางและเจ้านายที่รับใช้ในรัชกาลของสมเด็จพระนารายณ์) นอกจากนี้ภายในราชสำนักยังประสบกับปัญหาเรื่อง

การควบคุมอำนาจของเหล่าขุนนาง ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญอีกด้วย ดังนั้นในการดำเนินนโยบายของพระองค์ในด้านการเมืองนั้น สมเด็จพระเพทราชาได้ทรงทำการอภิเษกสมรสกับพระราชธิดาและพระชนิษฐาของสมเด็จพระนารายณ์ แล้วสถาปนาญาติวงศ์ขึ้นเป็นเจ้านายระดับต่างๆ และปูนบำเหน็จขุนนางที่สนับสนุนให้พระองค์ได้ขึ้นครองราชย์ ส่วนทางด้านการศาสนานั้นพระองค์ได้ทรงสร้างความเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนา โดยการทำนุบำรุงสร้างปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่างๆ และถวายพระราชกฤษฎีกาพระราชอุทิศที่ดินแลผู้คนเพื่อกลับไปสำหรับบำรุงรักษาพระอารามในพระพุทธศาสนาแก่หัวเมืองที่อยู่ห่างไกลโดยมิได้คำนึงถึงแต่เพียงในพระนครหลวงฝ่ายเดียว นอกจากนี้พระองค์ทรงสนพระทัยในการศึกษาหลักพระพุทธธรรมอยู่เสมอ ทรงเข้าพระทัยลึกซึ้งถึงแก่นพระพุทธธรรมชั้นสูง ดังปรากฏในพระราชนิพนธ์เรื่อง “อัฐฐธรรมปัญหา” อีกด้วย

หลังจากที่สมเด็จพระเพทราชาได้ขึ้นครองราชสมบัติแล้ว พระองค์ได้ทรงยกฐานะและสร้างสิทธิความชอบธรรมให้กับราชวงศ์ใหม่ที่ได้อสถาปนาขึ้นในกรุงศรีอยุธยา (ซึ่งเป็นวิธีที่พระมหากษัตริย์ของกรุงศรีอยุธยานิยมกระทำกันสืบมา) โดยการสร้างวัดบรมพุทธารามขึ้น ซึ่งบริเวณที่สร้างวัดนี้เคยเป็นนิวาสถานเดิมของพระองค์มาก่อน จุดประสงค์ในการสร้างวัดบรมพุทธารามนี้ จึงเสมือนเป็นการอุทิศพระราชกุศลแด่บรรพบุรุษของพระองค์เอง

จากนโยบายทางการเมืองของสมเด็จพระเพทราชาและสมเด็จพระเจ้าเสือ ที่พยายามต่อต้านกระแสแนวความคิดและควบคุมการเผยแผ่คริสต์ศาสนาของชาวตะวันตก ประกอบกับการทำนุบำรุงส่งเสริมพระศาสนา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของทั้งสองพระองค์ซึ่งมีผลต่อการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรม โดยรูปแบบของอาคารที่สร้างขึ้นในรัชกาลของทั้งสองพระองค์เป็นอาคารแบบไทยประเพณีที่ได้รับการพัฒนาการมาจากอาคารสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และได้พัฒนารูปแบบ เทคนิคการก่อสร้างของอาคาร จนกระทั่งพัฒนาถึงขีดสุดของสถาปัตยกรรมไทย ดังจะกล่าวในรายละเอียดต่อไป

๒.๑ แบบอาคารที่พัฒนาการมาจากอาคารไทยประเพณี

รูปแบบอาคารที่สร้างขึ้นในยุคสมัยนี้ เป็นอาคารที่พัฒนาการสืบเนื่องมาจากรูปแบบอาคารที่สร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ โดยลักษณะรูปแบบของอาคารสามารถแบ่งได้ ๒ แบบคือ

๒.๑.๑ อาคารไทยประเพณีแบบมีมุขเด็จ/มุขโถง (หน้า/หลัง)

รูปแบบของอาคารนี้มีสายพัฒนาการมาจากอาคารในสมัยอยุธยาตอนต้นและสืบเนื่องมาจนถึงสมัยอยุธยาตอนปลาย ดังปรากฏที่พระอุโบสถวัดบรมพุทธาราม (สร้างในสมัยสมเด็จพระเพทราชา) พระอุโบสถวัดโพธิ์ประทับช้าง(สร้างสมัยสมเด็จพระเจ้าเสือ)ลักษณะของอาคารดังกล่าวนี้ได้เป็นต้นแบบและมีการพัฒนาการมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ลักษณะที่สำคัญของอาคารแบบนี้คือ มีการยื่นมุขต่อออกมาในด้านสกัดของอาคาร โดยทำเป็นหลังคาลาดชันทั้งด้านหน้าและด้านหลัง หรือด้านใดด้านหนึ่ง ภายในอาคารไม่นิยมใช้เสาร่วมในเนื่องจากต้องการให้พื้นที่ภายในดูกว้างขึ้น ยกเว้นอาคารที่มีขนาดใหญ่ ทั้งนี้เนื่องจากเหตุผลทางด้านโครงสร้างและการรับน้ำหนักของหลังคาเป็นสำคัญ(ตัวอย่างของอาคารขนาดใหญ่ที่ใช้เสาร่วมในสมัยอยุธยาตอนปลาย เช่น พระอุโบสถวัดโพธิ์ประทับช้าง จ.พิจิตร สร้างในสมัยสมเด็จพระเจ้าเสือ พระอุโบสถและพระวิหารวัดกุฎีดาวจ.อยุธยา พระอุโบสถวัดมเหยงค์ จ.อยุธยา ซ่อมและสร้างในสมัยพระเจ้าท้ายสระ เป็นต้น) นอกจากนี้รูปแบบของอาคารดังกล่าวได้ถูกพัฒนาการจนเกิดรูปแบบที่หลากหลายขึ้น ในสมัยอยุธยาตอนปลาย (อาทิเช่น พระอุโบสถและพระวิหารวัดเกาะ จ.เพชรบุรี,พระอุโบสถวัดช่องนนทรี จ.กรุงเทพฯ, พระอุโบสถวัดท่ากรัง จ.อยุธยา ,พระอุโบสถวัดปราสาท จ.นนทบุรี ฯลฯ) ซึ่งอาคารดังกล่าวเป็นอาคารที่พัฒนาการมาจากอาคารแบบประเพณีสมัยอยุธยาตอนต้น จึงอยู่นอกเหนืองานวิจัยในครั้งนี้

๒.๑.๒ อาคารไทยประเพณีแบบทรงคฤห์^{*}

เป็นอาคารที่มีผนังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ไม่มีการต่อหรือยื่นมุขออกไปบริเวณด้านสกัดทั้งสองด้านของอาคาร ลักษณะรูปทรงมีปริมาตรเป็นกลุ่มก้อน ซึ่งมีส่วนคล้ายกับอาคารทรงดึกแต่แตกต่างกันที่การซ้อนชั้นของหลังคา รูปแบบของตัวอาคารนี้ได้พัฒนาการมาจากรูปแบบอาคารไทยประเพณีในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งมีแบบอย่างมาจากพระอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณาราม จ.เพชรบุรี, พระอุโบสถวัดบึง จ. นครราชสีมา , พระวิหารวัดกำแพง จ.อ่างทอง และพระวิหารวัดช้าง จ.อ่างทอง ที่หน้าบ้านของอาคารแบบนี้สามารถพบการใช้วัสดุ

* สัมภาษณ์รศ.เสนอ นิลเดช,อาจารย์ประจำภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร ,๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๖ ซึ่งได้นิยามอาคารรูปแบบนี้ว่า “ทรงคฤห์” เนื่องจากเป็นอาคารที่มีเนื้อที่ใช้สอยภายในผนังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ลักษณะโครงสร้างหลังคาอยู่ในแผนผังที่เต็มรูป มีมวลเป็นกลุ่มก้อนปริมาตรทั้งอาคาร.

ที่แตกต่างกันแบ่งออกเป็น ๒ ชนิด คือ การก่ออิฐ และการใช้ไม้สำหรับอาคารพระอุโบสถและพระวิหารในวัฒนธรรมอยุธยา นั้น การก่ออิฐที่หน้าบ้านของอาคารขึ้นไปยื่นนอกโกได้เริ่มนำเข้ามาใช้ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เนื่องจากได้เรียนรู้และรับเอาเทคนิคการก่อสร้างอาคารแบบตะวันตก ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ส่วนการทำหน้าบ้านไม้เป็นเทคนิคที่ทำกันมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้นและสืบเนื่องมาจนถึงสมัยอยุธยาตอนปลาย โดยยังคงได้รับความนิยมอยู่ (อาทิเช่น พระอุโบสถวัดโบสถ์ จ.ลพบุรี ,พระวิหารวัดจุฬามณี จ.อ่างทอง และพระอุโบสถวัดบ้านดาบ จ.ลพบุรี ภาพที่ ๑๔) อย่างไรก็ตามในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้ทำการศึกษาเฉพาะอาคารที่ใช้การก่ออิฐที่หน้าบ้านเป็นหลัก เนื่องจากอาคารดังกล่าวได้มีการผสมผสานกับอาคารทรงดึกและมีการพัฒนาการมาอย่างคู่ขนานกัน ทำให้เกิดรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้นในช่วงสุดท้ายของสมัยอยุธยาตอนปลาย ดังจะกล่าวในรายละเอียดต่อไป

จากการศึกษารูปแบบอาคารไทยประเพณีแบบทรงคฤห์นี้ ได้พบการพัฒนาต่อเนื่องมาจากสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ดังตัวอย่าง เช่น พระอุโบสถวัดพญาแมน จ.อยุธยา (สร้างในสมัยสมเด็จพระเพทราชา) ซึ่งเป็นอาคารที่มีขนาดใหญ่ภายในไม่ปรากฏการใช้เสาร่วมใน ระบบโครงสร้างอาคารแบบผนังรับน้ำหนัก มีหลังคาซ้อนสองชั้น แบ่งเป็นชั้นละสามตัวรวมทั้งปีกนกด้านข้าง ลักษณะอาคารแบบนี้ได้สร้างขึ้นในช่วงสมัยสมเด็จพระเพทราชา-สมเด็จพระเจ้าเสือ โดยมีลักษณะร่วมบางประการ และพบตัวอย่างได้อีก เช่น

พระอุโบสถวัดแก้วฟ้า จ.นนทบุรี (ได้ถูกปฏิสังขรณ์ต่อเติมในสมัยอยุธยาตอนปลายและรัตนโกสินทร์ตอนต้น จนทำให้อาคารเปลี่ยนรูปไปบางส่วน ภาพที่ ๑๕)

พระอุโบสถและพระวิหารวัดเขabanไดอิฐ จ.เพชรบุรี
พระอุโบสถวัดไผ่ล้อมจ.เพชรบุรี(ภายในอาคารมีการใช้เสาร่วมใน)

พระอุโบสถวัดสระบัว จ.เพชรบุรี

อาคารไทยประเพณีแบบทรงคฤห์ที่สร้างขึ้นในช่วงยุคสมัยนี้มีการพัฒนารูปแบบและเทคนิคการก่อสร้างจนเกิดเป็นลักษณะเฉพาะขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย โดยรูปแบบของอาคารดังกล่าวจะมีลักษณะร่วมบางประการ และไม่จำเป็นต้องเหมือนกันทุกรายละเอียด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกำลังเงิน ความนิยม ความสามารถและการสร้างสรรค์ของช่างแต่ละพื้นที่นั้นด้วย ซึ่งลักษณะเฉพาะของอาคารที่เกิดขึ้นในช่วงยุคสมัยนี้ ได้แก่

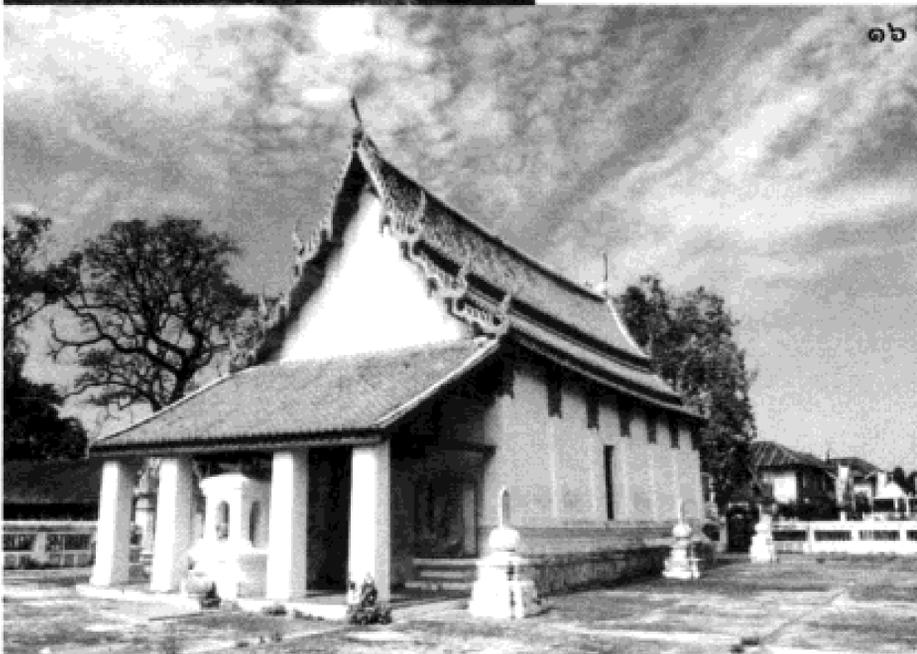
- การทำรูปทรงหลังคา มีลักษณะจั่วบีบเล็กและสูง
- การขีดของหลังคา โดยนิยมทำจั่วด้านหน้าของอาคาร

๑๔ ภาพที่ ๑๔
พระอุโบสถวัดบ้านดาบ
จังหวัดลพบุรี

๑๕ ภาพที่ ๑๕
พระอุโบสถวัดแก้วฟ้า
จังหวัดนนทบุรี

๑๖

๑๗

ภาพที่ ๑๕
พระอุโบสถวัดแก้วฟ้า
จังหวัดนนทบุรี

ภาพที่ ๑๖
พระอุโบสถวัดนางขำ
จังหวัดอ่างทอง

ภาพที่ ๑๗
พระวิหารวัดศรีโพธิ์
จังหวัดนครปฐม

ให้มีความสูงใกล้เคียงกับหลังคาชั้นที่สองของอาคาร เมื่อมองดูด้านข้างของอาคารจะเห็นแนวเส้นของสันหลังคาแอ่นโค้งลักษณะตกท้องช้าง

- การทำฐานของอาคาร ให้มีลักษณะการตกท้องช้างหรือท้องสำเภาเพื่อทำให้นวเส้นระหว่างหลังคาและฐานมีความกลมกลืนหรือกินกัน

- การยื่นของโชนาหน้าจั่ว โดยการทำเส้นขอบของหลังคาให้มืองศาการลุ่มมากกว่าปกติเมื่อมองจากด้านข้างของอาคาร หรือเรียกอย่างภาษาชาวบ้านว่า “ชะโงก”

- การทำผนังด้านข้างของอาคารให้มีลักษณะลุ่มเข้าหาจุดศูนย์กลางหรือการทำให้ผนังสอบเข้าหาตรงกลางเมื่อมองจากด้านสกัดของอาคาร(ทั้งนี้เพื่อการรับน้ำหนักโครงสร้างหลังคา)

รูปแบบเฉพาะของอาคารแบบไทยประเพณี ที่เกิดขึ้นในยุคสมัยนี้ถือว่าเป็นอาคารที่ได้พัฒนามาจนถึงจุดสุดยอดของสถาปัตยกรรมไทยในสมัยอยุธยาตอนปลาย โดยเจตนาของช่างและผู้สร้างพยายามที่จะให้ปรากฏรูปของอาคารในสรวงสวรรค์ ด้วยการทำให้เกิดความรู้สึกสงบนิ่ง เบาสบาย และสงฆ์ขึ้นเบื้องบนอันเป็นพุทธปรัชญาในสถาปัตยกรรมไทย โดยเฉพาะพระอุโบสถและพระวิหารที่สร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลายด้วยการเปรียบเทียบเทียบเป็นเรือสำเภาที่ขนนำพุทธบริษัทข้ามห้วงวิภวสงสารสู่การหลุดพ้น และมีตัวอย่างอาคารที่สร้างขึ้นตามแบบแผนดังที่ได้กล่าวไว้ เช่น พระอุโบสถวัดสระบัว จ.เพชรบุรี เป็นต้น

นอกจากนี้ยังได้พบอาคารแบบไทยประเพณีทรงคฤห์ที่มีขนาดกลางและขนาดเล็ก ซึ่งลักษณะอาคารดังกล่าวจะไม่มี การซ้อนชั้นของหลังคา แต่มีการลดชั้นหลังคาสองถึงสามดับ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกรอบแบบโครงสร้างหลังคาของช่างแต่ละท้องถิ่นเป็นหลัก ดังตัวอย่างเช่น

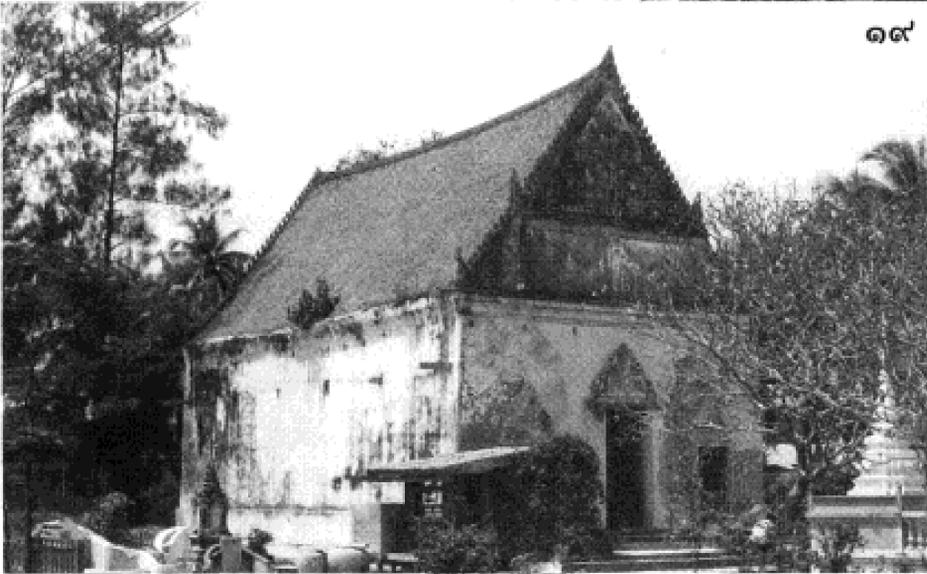
- พระวิหารแกลบวัดพุทธไธสวรรย์ จ.อยุธยา
- พระอุโบสถวัดสะตือ จ.อยุธยา
- พระอุโบสถวัดชัยสิทธิาราม จ.อ่างทอง
- พระวิหารวัดนางขำ จ. อ่างทอง (ภาพที่ ๑๖)
- พระวิหารวัดศรีโพธิ์ จ.นครปฐม (ภาพที่ ๑๗)

๒.๒ อาคารทรงตึก

หลังจากการปฏิบัติและขึ้นครองราชย์ของสมเด็จพระเพทราชาแล้ว พระองค์ได้ทรงขับไล่ชาวฝรั่งเศสออกไปจากราชอาณาจักรสยาม และควบคุมการเผยแพร่คริสต์ศาสนาของชาวคริสต์เตียน ทำให้คริสต์ศาสนาตกต่ำลงประกอบกับการต่อต้านของประชาชนและขุนนางที่ถูกกดขี่โดยชาวตะวันตกที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ในกรุงศรีอยุธยา ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระ

๑๘

๑๙

๒๐

๑๒ พระอุโบสถและพระวิหารที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกสมัยอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ. ๒๑๙๙ - ๒๓๑๐)

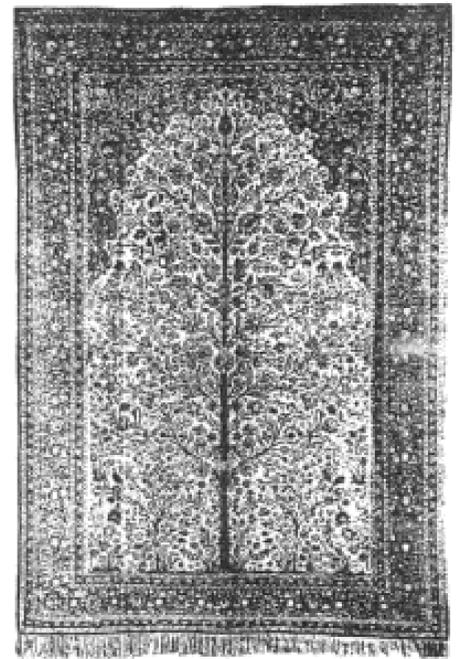
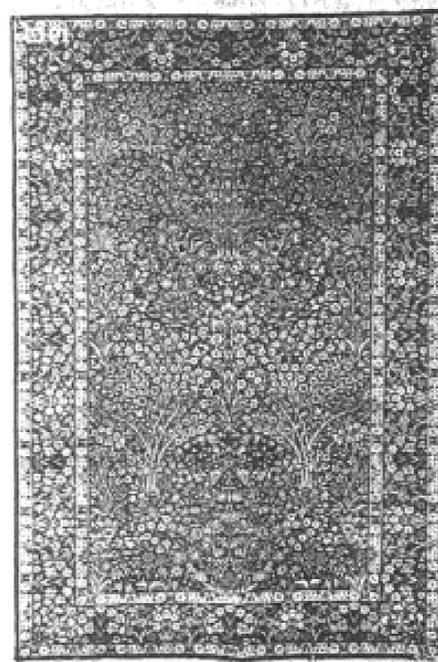
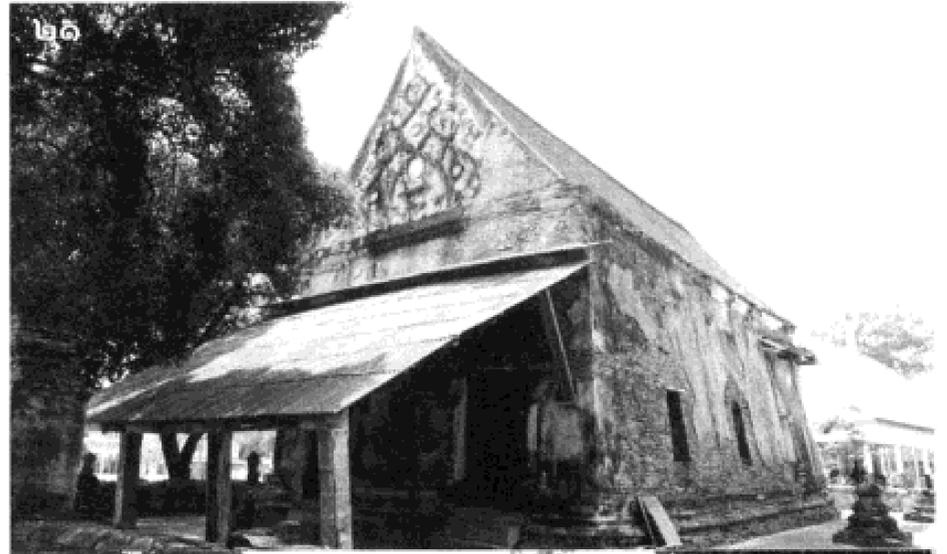
นารายณ์มหาราช ทำให้โบสถ์คริสต์ทั้งหลายถูกปิดลง บางแห่งถูกเผาและปล้นสดมภ์ บาทหลวงถูกจับและถูกเนรเทศออกจากกรุงศรีอยุธยา

จากการดำเนินนโยบายและโลกทัศน์ของสมเด็จพระเพทราชาต่อชาวตะวันตกเช่นนี้ มีผลทำให้รูปแบบอาคารทรงตึกที่เกิดขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ไม่ค่อยได้รับความนิยมและพัฒนาสืบเนื่องต่อมา จนกระทั่งในสมัยสมเด็จพระเจ้าเสือ ถึงแม้ว่าจะมีการให้พวกมิชชันนารีเข้ามาเผยแพร่ศาสนาและชักชวนพ่อค้าชาวฝรั่งเศสเข้ามาค้าขายในกรุงศรีอยุธยาแล้ว แต่ก็คงเป็นแค่เพียงการดำเนินนโยบายเพื่อผลประโยชน์ทางการค้าเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตามรูปแบบอาคารทรงตึกก็ได้ปรากฏให้เห็นอยู่บ้างในช่วงปลายยุคสมัยนี้ ดังปรากฏอาคารไม้ที่มีการสร้างเลียนแบบอาคารทรงตึก คือ ตำหนักทอง วัดไทร จ. กรุงเทพฯ (ภาพที่ ๑๘) ซึ่งสร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระเจ้าเสือ เป็นอาคารยกพื้นสูงคล้ายบ้านเรือนไทย ลักษณะหลังคาทรงจั่วรูปสามเหลี่ยมด้านเท่า ชายคาตกแต่งด้วยแนวปูนปั้นประดับเป็นรูปครุฑพักษาคาบแบบโขนเรือ มีการต่อชายคาปีกนกล้อมรอบอาคารและที่มุมพับของชายคาปีกนกจะประดับรูปสิงห์ปูนปั้น นอกจากนี้ยังได้พบอาคารพระอุโบสถและพระวิหาร ซึ่งมีรูปแบบเดียวกันและสันนิษฐานว่าคงสร้างขึ้นในระยะเวลาใกล้เคียงกัน คือ พระวิหารวัดแจ้งร้อน จ. กรุงเทพฯ (ภาพที่ ๑๙) , พระอุโบสถวัดตึก จ.อยุธยา (ถูกบูรณะปฏิสังขรณ์ใหม่แต่ก็สามารถนำมาเปรียบเทียบรูปทรงกับอาคารอื่นๆได้ ภาพที่ ๒๐) และ พระอุโบสถวัดสกุวงศ์ จ.อยุธยา (ภาพที่ ๒๑) รูปแบบของอาคารทรงตึกดังกล่าวที่สร้างขึ้นในยุคช่วงสมัยนี้ มีการพัฒนารูปแบบอาคารโดยการต่อชายคาปีกนกล้อมรอบตัวอาคาร ทั้งนี้เนื่องจากการใช้อาคารทรงตึกที่ผ่านมามีอาจจะประสบปัญหาในการกันแดดและฝน ซึ่งเป็นปัญหาของสภาพภูมิอากาศในประเทศไทย และอาคารแบบประเพณีไทยได้แก้ปัญหาเหล่านี้ไปได้มากแล้ว โดยการยื่นชายคายาวทั้งในด้านสกัดและด้านข้าง แต่การยื่นชายคาเช่นนี้อาจจะทำให้อาคารแบบทรงตึกเสียคุณค่าทางสถาปัตยกรรมไป ช่างในสมัยนั้นจึงได้ต่อชายคาปีกนกใต้บัวคอสองล้อมรอบอาคารและสามารถปรับรูปทรง ขนาดให้เข้ากับอาคารทรงตึกได้อีกด้วย

นอกจากนี้ที่หน้าบ้านของอาคารพระวิหารวัดแจ้งร้อน ได้ทำเป็นลายปูนปั้นและมีการแบ่งเป็นช่องๆ โดยใช้การประดับเป็นเสาเพื่อแสดงลักษณะของโครงสร้างหลังคาภายในอาคาร แบ่งออกเป็นสองชั้น ชั้นบนปูนปั้นประดับเป็นรูปนารายณ์ทรงครุฑและลายกนกกำนดแบบไทย โดยได้รับแบบอย่างมาจากอาคารแบบประเพณีที่ใช้หน้าบ้านแกะไม้ ชั้นล่างแบ่งเป็นช่องๆ

ค้นด้วยเสาประดับ ส่วนที่กรอบสามเหลี่ยมด้านนอกเป็นลวดลายแบบฝรั่ง รูปแบบหน้าบันของพระวิหารหลังนี้คงได้รับอิทธิพลมาจากอาคารทรงดึกแบบลพบุรีในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชและพบอยู่เพียงแห่งเดียว ต่อมาได้เกิดการพัฒนารูปแบบอาคารทรงดึกขึ้น โดยการทำผนังของอาคารด้านข้างสอบเข้าหาจุดศูนย์กลาง (ซึ่งเป็นเทคนิคที่เริ่มนิยมทำกัน ในช่วงยุคสมัยนี้และใช้ในรูปแบบอาคารไทยประเพณีบ้างแล้ว) ลักษณะหน้าบันของอาคารประดับด้วยลายปูนปั้นทั้งผืนเต็มรูปสามเหลี่ยม ปั้นปูนเป็นรูปต้นไม้ ตกแต่งด้วยเครื่องถ้วยชามทำเป็นดอกไม้ นอกจากนี้ยังมีการปั้นปูนประดับเป็นรูปไฮโดรทินและสัตว์ชนิดต่างๆ อีกด้วย ลักษณะการตกแต่งลวดลายหน้าบันของพระอุโบสถวัดสวางค์นี้ เป็นการออกแบบที่ผิดจากแบบประเพณีแบบที่เคยนิยมทำกันมา เนื่องจากการตกแต่งหน้าบันอาคารพระอุโบสถและพระวิหารแต่เดิมนั้น จะแสดงถึงศักดิ์ของอาคารที่แตกต่างจากอาคารอื่นโดยทั่วไป เพราะเป็นอาคารที่สร้างขึ้นในทางพุทธศาสนา ดังนั้นการตกแต่งที่หน้าบันของอาคารจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วจะใช้ลวดลายและการประดับตกแต่งที่แสดงถึงคติทางพุทธศาสนา เช่น การประดับให้เป็นรูปพระนารายณ์ทรงครุฑ เทพพนม เทวดา หรือ พระพุทธเจ้า เป็นต้น แต่แนวความคิด (Concept) ที่ใช้ในการออกแบบลวดลายหน้าบันของพระอุโบสถวัดสวางค์นี้ แตกต่างจากแบบประเพณีเดิมอย่างสิ้นเชิง เนื่องจากช่างผู้ออกแบบนั้นได้สร้างสรรค์ศิลปะและแนวความคิดแบบใหม่ขึ้น (ภาพที่ ๒๒)

จากการศึกษาในครั้งนี้นพบว่า ลักษณะของลวดลายดังกล่าวที่ปรากฏขึ้นที่หน้าบันอาคารของพระอุโบสถวัดสวางค์นั้น เป็นลวดลายศิลปะที่นิยมใช้ในอินเดีย เปอร์เซีย จีน และ ยุโรป ลักษณะของลายเป็นรูปต้นไม้ที่มีดอก โดยจะจัดวางที่กึ่งกลางของภาพ รอบๆ ประกอบด้วยสัตว์ชนิดต่างๆ พบมากในพุทธศตวรรษที่ ๒๒ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ในความหมายทางศาสนาคริสต์และอิสลามนั้น เป็นลวดลายต้นไม้ที่นิยมว่ามีคุณค่าทางศาสนา คือลวดลาย Tree of Life ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของ "สวรรค์ ลวดลายดังกล่าวนี้ได้พบในการออกแบบพรหมเปอร์เซีย (ภาพที่ ๒๓) ซึ่งเป็นที่นิยมในการใช้ประดับตกแต่งและประดับบ้านของพวกขุนนางชั้นสูงและกษัตริย์ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเป็นต้นมา ลักษณะของลวดลายดังกล่าวได้ส่งอิทธิพลต่องานศิลปกรรมและงานประณีตศิลป์ของไทยในสมัยอยุธยาตอนปลายเป็นอย่างมากเช่น การทำลายตู้พระธรรมต่างๆ และคงเป็นแรงบันดาลใจให้ช่างไทยใช้ในการสร้างสรรค์งานปูนปั้นประดับที่หน้าบันของอาคารในพุทธศาสนา ซึ่งการรับ

ภาพที่ ๒๔ ตำนกทงวัดไทร จังหวัดกรุงเทพฯ
 ภาพที่ ๒๕ พระวิหารวัดแจ้งร้อน จังหวัดกรุงเทพฯ
 ภาพที่ ๒๖ พระอุโบสถวัดดึก จังหวัดอยุธยา

ภาพที่ ๒๑
 พระอุโบสถวัดสวางค์ จังหวัดอยุธยา
 ภาพที่ ๒๒
 รายละเอียดหน้าบันวัดสวางค์
 ภาพที่ ๒๓
 ลวดลาย "Tree of Life" บนพรหมเปอร์เซีย

รูปแบบของลวดลาย Tree of Life หรือ “ต้นไม้แห่งชีวิต” นี้ คงจะ ได้รับเอาคติและความหมายในเชิงสัญลักษณ์เข้ามาใช้ที่หน้าบัน ของอาคารไทยอีกด้วย

ลวดลาย Tree of Life หรือ “ต้นไม้แห่งชีวิต” ในทาง คริสตศาสนาและศาสนาอิสลามนั้น หมายถึงการเชื่อมโยง ติดต่อด้านระหว่างโลกทั้งสาม คือ สวรรค์ โลกมนุษย์ และพื้นพิภพ โดยเชื่อว่าต้นไม้เป็นแกนกลางที่เชื่อมโลกทั้งสามเข้าหากันและเป็นศูนย์กลางของจักรวาล จากความหมายของต้นไม้แห่งชีวิตนี้ ช่างไทยได้นำเอามาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับคติของไทยที่มีความเชื่อเกี่ยวกับไตรภูมิในทางพุทธศาสนา โดยนำต้นไม้เป็นศูนย์กลาง และเชื่อมโยงระหว่างภพภูมิทั้งสาม เช่นเดียวกับความเชื่อของ ศาสนาคริสต์และอิสลาม ลักษณะของต้นไม้ที่พวยพุ่งยอดขึ้นสู่ เบื้องสูงนี้ จึงหมายถึงการเชื่อมต่อด้านระหว่างดินแดนของมนุษย์และ สวรรค์เบื้องบน โดยมีรูปสัตว์ต่างๆ เช่น นก ลิง และผีเสื้อ ซึ่ง แสดงถึงดินแดนของมนุษย์ภูมิ ส่วนยอดหินและพื้นดินที่แสดง บนรูปนั้นคงหมายถึงดินแดนที่อยู่ต่ำกว่ามนุษย์ภูมิลงไปอีก เช่น นรกภูมิต่างๆ เมื่อช่างไทยได้นำแนวความคิดและสัญลักษณ์ ต่างๆ เข้ามาใช้ในการประดับบริเวณหน้าบันของอาคารพระวิหาร และพระอุโบสถแล้ว จึงทำให้เกิดความหมายสมบูรณ์ในหน้าที่ ของอาคารเพิ่มขึ้นไปอีก ซึ่งหน้าที่เชิงสัญลักษณ์ของอาคารใน ทางพุทธศาสนาก็คือการนำพุทธบริษัททั้งปวงให้มุ่งสู่การหลุดพ้น และไปสู่นิพพาน

นอกจากการประดับด้วยลวดลายปูนปั้นดังกล่าวแล้ว อาคารทรงดึกที่สร้างขึ้นในช่วงยุคสมัยนี้ ยังพบการทำฐานแอ่น หรือลักษณะท้องสำเภา ซึ่งได้รับรูปแบบมาจากอาคารไทยประเพณี แบบทรงคฤห์ ดังพบตัวอย่างที่ พระอุโบสถวัดดึก จ.อยุธยา ซึ่งถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการผสมผสานระหว่างรูปแบบอาคาร ของทั้งสองสาย

๓. ช่วงรัชสมัยพระเจ้าท้ายสระ - พระเจ้าเอกทัศ

พ.ศ. ๒๒๕๑-๒๓๑๐

ในสมัยสมเด็จพระเจ้าท้ายสระการค้าขายกับต่างประเทศ เริ่มฟื้นฟูขึ้นอีกครั้งโดยเฉพาะการค้าขายกับประเทศจีน เนื่องมาจากเกิดปัญหาทุพภิกภัยบ่อยครั้งในจีนได้ ทำให้จักรพรรดิจีนต้อง ยอมเปิดประเทศค้าขายนับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๒๒๗ และต้องสั่งซื้อข้าว จากภายนอก มีผลให้เกิดการลดหย่อนภาษีทั้งขาเข้าและขาออก แก่เรือที่นำข้าวเข้ามาขาย ตลอดจนการลดกฎเกณฑ์ระเบียบ ต่างๆ ของการค้าลง เปิดโอกาสให้การค้าระหว่างกรุงศรีอยุธยา กับจีนขยายตัว พวกขุนนางต่างๆ เริ่มมีบทบาทและอำนาจเพิ่ม

ยิ่งขึ้น เนื่องจากการให้ความสำคัญแก่ผลประโยชน์ทางการค้า ของสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ โดยอาศัยขุนนางในการดำเนิน กิจกรรมทางการค้าให้กับพระองค์ และผู้มีอิทธิพลในการคุม อำนาจการค้าขายกับจีน คือ พระยาโกษาธิบดี(จีน) ผู้ซึ่งดำรง ตำแหน่งพระคลังมาตั้งแต่ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าเสือ พระยา พระคลังผู้นี้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชุมชนชาวจีนในกรุงศรีอยุธยา และยังส่งเสริมให้ชาวจีนได้รับตำแหน่งทางราชการที่เกี่ยวข้องกับ การค้าที่สำคัญ จนกระทั่งกิจการส่วนใหญ่ในมือของกลุ่มพ่อค้าชาวจีน นอกเหนือจากการค้ากับจีนแล้ว ส่วนที่อำนวย ผลประโยชน์แก่พระมหากษัตริย์และชนชั้นปกครองในสมัยอยุธยา ปลาย คือการที่ชาวจีนอพยพเข้ามาเป็นจำนวนมาก เนื่องจาก พวกเขาเหล่านี้มีความสำคัญในการดำเนินการค้า การจัดการ การบัญชี การส่งออก เป็นนายเรือและลูกเรือ ทั้งยังมีส่วนสำคัญ ในกิจการการต่อเรืออีกด้วย

ในขณะที่ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจกำลังขยายตัวนั้น ทำให้ชนชั้นมูลนาย ไม่ว่าจะเป็น เจ้านาย ขุนนาง หรือคนจีน ต่างพยายามขยายอิทธิพลและเพิ่มพูนผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ของตนจนเกินขอบเขตที่พระมหากษัตริย์จะทรงยอมรับได้ นอกจาก นี้การควบคุมขุนนางก็ดูเหมือนจะไม่เข้มงวดเท่าที่ในรัชกาล ก่อนๆ เนื่องจากพระมหากษัตริย์เองต้องอาศัยพวกขุนนางต่างๆ เหล่านี้ในการสร้างผลประโยชน์ทางการค้าให้กับพระองค์ ต่อมา ในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ การค้าเกิดขยายตัวมากขึ้น เนื่อง จากการเพิ่มของประชากรทั้งที่เป็นชาวพื้นเมืองและชาวต่างชาติ โดยเฉพาะชาวจีน ทำให้เกิดการพัฒนาจากร้านค้าเล็กๆ มาเป็น ดึกแถวและห้างร้านใหญ่โตขึ้น และผลจากการขยายตัวทางด้าน เศรษฐกิจการค้าในสมัยอยุธยาตอนปลายนี้ทำให้ไพร่จำนวนหนึ่ง กลายเป็น “คนมั่งมี” ซึ่งสามารถเสียเงินทดแทนการเข้าเวรรับ ราชการได้ ทำให้ “ไพร่มั่งมี” เหล่านี้ได้กลายเป็นคนกลุ่มใหม่ใน สังคมและเพิ่มจำนวนมากขึ้น จะเห็นได้ชัดเจนว่าเมื่อถึงระยะช่วง ปลายอยุธยา การผลิตเพื่อขายและการขยายตัวทางการค้านั้น มีคนจำนวนมากเข้ามาเกี่ยวข้อง ด้วยเหตุนี้เองการเปลี่ยนแปลง ทางด้านเศรษฐกิจการค้าจึงมีผลกระทบต่อคนในวงกว้าง

ส่วนในด้านศาสนานั้น ตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระเจ้า ท้ายสระเป็นต้นมา พระองค์ทรงพยายามป้องกันมิให้มีการเผย แพร่คริสต์ศาสนาและห้ามมิให้คนไทยเข้ารับ โดยกำหนดบท ลงโทษรุนแรงถึงขั้นฟันคอรับเรือน เนื่องจากมีความหวาด ระวังถึงภัยที่จะเกิดขึ้นต่อกำลังคนไทย ซึ่งประกอบด้วยคนไทย มอญ ลาว ซึ่งพากันหันไปเข้ารับนับถือคริสต์ศาสนาทั้งหมด ย่อมทำให้ขาดกำลังคน แรงงานด้านต่างๆ ประกอบกับเมื่อมีการ

เขารีดแล้ว จะต้องอยู่ด้วยกันกับโรงเรียนสอนศาสนา ทำให้บาทหลวงเหล่านี้มีคนในสังกัดมากขึ้น ยิ่งอาจก่อให้เกิดอันตรายต่อเสถียรภาพความมั่นคงภายใน โดยเฉพาะเจ้านายเชื้อพระวงศ์เฉพาะแบบใดแบบหนึ่งได้ รูปแบบของอาคารที่เกิดขึ้นนี้มีเหตุปัจจัยมาจากสภาพสังคมและวัฒนธรรมทำให้เกิดการหลอหลอมการผสมผสานและการสร้างสรรค์เฉพาะของช่างที่ทำการออกแบบอาคารนั้นๆ ทั้งนี้เนื่องจากวิถีชีวิตของคนในสมัยอยุธยาตอนปลายเกิดการเปลี่ยนแปลงโดยมีสาเหตุมาจากการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจ การค้าขาย ทำให้เกิดการแสวงหาอำนาจและอิทธิพลของกลุ่มคนชนชั้นต่างๆ ประกอบกับแนวความคิดทางพุทธศาสนาและองค์การสงฆ์มีการแบ่งแยกออกเป็นฝ่ายต่างๆ ทำให้คณะสงฆ์ไม่มีความเข้มแข็งเพียงพอที่จะเป็นแกนนำทางความคิดทางพุทธศาสนาให้มีเอกภาพ และทำให้คนทั้งหลายยอมรับร่วมกันได้ นอกจากนี้แนวความคิดแบบมนุษยนิยมซึ่งเป็นแนวคิดใหม่ที่เริ่มเอาความจริงที่เกิดจากประสบการณ์นำมาใช้ในการดำเนินชีวิตของคนในสมัยนั้น ทำให้เริ่มเกิดการปฏิเสธอำนาจเหนือธรรมชาติที่เคยเชื่อถือกันมา และมีผลทำให้โลกทัศน์ของคนในสมัยนั้นเกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งส่งผลต่อรูปแบบของงานสถาปัตยกรรมไทย ดังปรากฏอาคารรูปแบบต่างๆ มากมาย ที่สร้างขึ้นโดยไม่ยึดติดกับรูปแบบประเพณีเดิม นอกจากนี้จากการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจการค้ายังมีผลต่อกลุ่มชนชั้นต่างๆ ซึ่งทำให้เกิดการสะสมโภคทรัพย์มากขึ้น โดยขุนนางและเจ้านายต่างๆ ได้พยายามสะสมบุญบารมีทั้งทางโลกและทางธรรม เช่น การสะสมอาวุธและเงินตราซึ่งเป็นที่มาแห่งอำนาจ การทำนุบำรุงพุทธศาสนาและการสร้างศาสนสถาน ยกตัวอย่างเช่น การสร้างพระอุโบสถ ซึ่งพบมากในยุคสมัยนี้

ภาพที่ ๒๔ พระวิหารวัดบ้านกร่าง
จังหวัดสุพรรณบุรี
ภาพที่ ๒๕ พระวิหารวัดสิงห์
จังหวัดปทุมธานี

ภาพที่ ๒๖ พระวิหารวัดท่าคอย
จังหวัดเพชรบุรี

ดังนั้น ลักษณะรูปแบบของอาคารพระอุโบสถและพระวิหารที่สร้างขึ้น จึงมีการสืบเนื่องต่อจากแบบที่สร้างก่อนหน้านี้ และมีการพัฒนาผสมผสานกันจนเกิดรูปแบบที่หลากหลายดังจะกล่าวในรายละเอียดต่อไป

๓.๑ แบบอาคารที่พัฒนาการมาจากอาคารไทยประเพณี

อาคารที่นิยมสร้างขึ้นในสมัยปลายอยุธยานั้นส่วนใหญ่จะเป็นพระอุโบสถ สาเหตุประการหนึ่งที่นิยมสร้างพระอุโบสถกันมากในยุคสมัยนี้ เนื่องจากการเพิ่มของพระภิกษุสงฆ์มีจำนวนมากขึ้น และมีความต้องการพื้นที่ในการประกอบพิธีกรรมให้เพียงพอกับปริมาณของพระภิกษุสงฆ์ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างพระอุโบสถเพื่อรองรับจำนวนพระภิกษุให้เพียงพอ กับความต้องการ นอกจากนี้การขยายตัวของเศรษฐกิจการค้าในสมัยอยุธยาตอนปลายยังทำให้คนชนชั้นต่างๆ มีฐานะการเงินที่ดีขึ้น สามารถที่จะสร้างอาคารและศาสนสถานถวายแก่วัด

เพื่อเป็นอันสงฆ์และเป็นบุญบารมีแก่ตนเองได้อีกด้วย จึงมีผลทำให้รูปแบบของอาคารที่เกิดขึ้นนั้นมีความหลากหลาย เนื่องจากความต้องการของผู้สร้างและฝีมือของช่างในแต่ละท้องถิ่นนั้นแตกต่างกันไปตามเทคนิคและความสามารถของแต่ละคน โดยส่วนใหญ่แล้วรูปทรงและโครงสร้างของอาคารนั้นจะมีลักษณะร่วมกันอยู่หลายประการ ส่วนการประดับตกแต่งองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมนั้น ก็คงจะแตกต่างกันไปตามรสนิยมของช่างแต่ละคนด้วย

ดังนั้นรูปแบบอาคารพระอุโบสถและพระวิหารไทยแบบประเพณี(แบบทรงคฤหี)ที่สร้างขึ้นในยุคสมัยนี้ได้ถูกพัฒนาต่อเนื่องจากยุคสมัยที่ผ่านมา แต่มีการเปลี่ยนรูปแบบโครงสร้างของหลังคา เป็นโครงสร้างผสมระหว่างการใช้ชื่อเอก ชื่อโท (การตั้งเสาตึกดา)และจันทัน อันมีผลทำให้รูปทรงภายนอกของหลังคาเกิดการเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งจากเดิมนิยมทำหน้าจั่วของอาคารให้มีลักษณะบีบเล็กสูงได้้นั้น เนื่องจากโครงสร้างหลังคาแบบเครื่องประคองสามารถเอื้ออำนวยให้ฝน หลังคามีลักษณะแอ่นโค้งได้ แต่เมื่อมีการเปลี่ยนโครงสร้างของหลังคามาใช้เป็นจันทันแล้ว ตัวไม้จันทันนั้นมีความหนาจำกัดตามขนาดของลำต้นไม้ที่หาได้ การตกแต่งไม่ให้โค้งจะทำได้ไม่มาก เพราะจำกัดด้วยระยะความยาวของตัวไม้ที่ถูกบังคับไว้ หากช่างต้องการแต่ง

ไม่ให้โค้งมาก ธรรมชาติของไม้จะบังคับให้ทำได้เพียงไม้โค้งช่วงสั้นเท่านั้น ดังนั้นลักษณะของจั่วหลังคาของอาคารในสมัยนี้ จึงมีความลาดชันของผืนหลังคาและเป็นเส้นตรงมากขึ้น อาทิเช่น

- พระวิหารวัดบ้านกว้าง จ.สุพรรณบุรี (ภาพที่ ๒๔)
- พระอุโบสถวัดจรรย์ จ.สุพรรณบุรี
- พระอุโบสถวัดอินทาราม จ.สมุทรสงคราม
- พระวิหารวัดสิงห์ จ.ปทุมธานี (ภาพที่ ๒๕)
- พระอุโบสถ(เดิม)วัดไม้รวก จ.อยุธยา
- พระอุโบสถ(เดิม)วัดยาง จ.กรุงเทพฯ
- พระอุโบสถวัดท่าคอย จ.เพชรบุรี (ภาพที่ ๒๖)
- พระอุโบสถวัดโรงเข้ จ.เพชรบุรี
- พระอุโบสถวังบัว จ.เพชรบุรี
- พระอุโบสถวัดลาดศรีนครธรรม จ.เพชรบุรี
- พระอุโบสถวัดวังแดงใต้ จ.อยุธยา

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าโครงสร้างของอาคารจะมีการเปลี่ยนแปลงไป ทำให้การสร้างลักษณะของหน้าบันที่เป็นจั่วบีบเล็กไม่สามารถทำได้ เนื่องจากข้อจำกัดของโครงสร้างดังกล่าว แต่ก็สามารถพบได้ในอาคารบางหลังที่พยายามจะทำหลังคาให้มีลักษณะแบบเดิม เช่น พระอุโบสถวัดโพธารวาส จ.เพชรบุรี (ภาพที่ ๒๗) เป็นต้น

๒๖ พระอุโบสถและพระวิหารที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกสมัยอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ. ๒๑๙๙ - ๒๓๑๐)

นอกจากนี้ส่วนประดับตกแต่งที่หน้าบันของอาคาร นอกจากจะใช้ลวดลายปูนปั้นตามแบบที่เคยนิยมทำกันมาแล้ว ยังมีการนำเครื่องถ้วยชามเข้ามาประดับที่หน้าบันของอาคารอีกด้วย ดังเช่น พระวิหารวัดบ้านกร่าง จ.สุพรรณบุรี พระอุโบสถวัดยาง จ.กรุงเทพฯ (ภาพที่ ๒๘) เป็นต้น

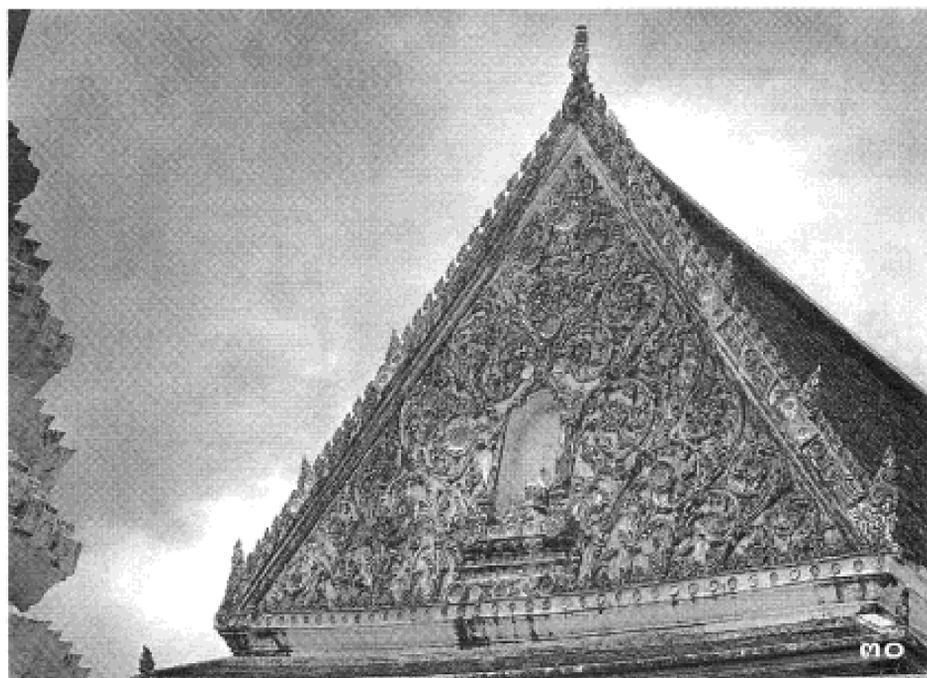
นอกจากนี้ยังได้มีการเพิ่มเจดีย์ด้านหน้าของอาคาร โดยการทำให้หลังคาลาดชันต่อลงมาจากหน้าบันอาคารและรองรับด้วยเสาด้านหน้าของพาไลซึ่งมีอยู่ประมาณ ๓-๕ ต้น ลักษณะของเจดีย์ด้านหน้านี้ พบในอาคารที่สร้างขึ้นในสมัยช่วงปลายอยุธยาและส่งอิทธิพลไปยังอาคารที่สร้างในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น ดังพบตัวอย่างได้ เช่น พระอุโบสถวัดยาง จ.กรุงเทพฯ พระอุโบสถวัดโพธารวาส จ.เพชรบุรี และพระวิหารวัดสิงห์ จ.ปทุมธานี เป็นต้น การต่อเจดีย์ที่ด้านหน้าของอาคารนี้คงจะทำได้เพื่อให้พุทธศาสนิกชนใช้เป็นที่พักบังแดด ฝนและเตรียมตัว ก่อนที่จะเข้าไปภายในพระอุโบสถ

จากรูปแบบของอาคารไทยประเพณี(แบบทรงคฤห์) ที่เกิดขึ้นนี้ ช่างไทยได้นิยมทำสืบเนื่องต่อมาจนถึงในสมัยรัตนโกสินทร์ และได้พบตัวอย่างอาคาร เช่น พระอุโบสถวัดละมุด จ.นครปฐม , พระอุโบสถวัดห้วยพลู จ.นครปฐม พระอุโบสถวัดลาดเป็ด จ.อ่างทอง , พระอุโบสถวัดสว่าง

อารมณ์ จ.อ่างทอง พระอุโบสถวัดน้อย จ.สุพรรณบุรี และพระอุโบสถวัดต่อเจริญธรรม จ.เพชรบุรี เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้พบตัวอย่างอาคารที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างอาคารแบบ ไทยประเพณี(แบบทรงคฤห์) และอาคารทรงตึก ที่สร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นอีกด้วย เช่น พระอุโบสถวัดดาวคะนอง จ.กรุงเทพฯ (ภาพที่ ๒๙) ลักษณะหลังคาทำเป็นผืนเดียวเหมือนกับอาคารทรงตึก มีชายคาปีกนก ล้อมรอบ ที่หน้าจั่วมีการยื่นของโขน เหมือนกับอาคารไทยแบบประเพณีทั่วไป ประดับด้วยช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ และนาคสะดุ้งแบบไทย หน้าบันอาคารประดับด้วยลายปูนปั้น และมีการตกแต่งด้วยเครื่องถ้วยชามเป็นใบๆ ประกอบกับการนำเศษของถ้วยชามมาประดับทำเป็นโมเสกเล็กๆภายในลวดลายต่างๆเหล่านั้น รูปแบบของลายหน้าบันเป็นรูปต้นไม้ ดอกไม้และประกอบด้วยสัตว์ชนิดต่างๆ ซึ่งนิยมใช้ในแบบอาคารทรงตึก นอกจากนี้ยังมีการเพิ่มเจดีย์ที่ด้านหน้าและด้านหลังของอาคาร ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของอาคารในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นอีกด้วย

๓.๒ แบบอาคารทรงตึก

รูปแบบอาคารทรงตึกช่วงยุคสมัยนี้ ได้พัฒนาต่อเนื่องมาจากยุคสมัยที่ผ่านมา อาทิเช่น พระอุโบสถวัดกลาง จ.สมุทร-ปราการ (ภาพที่ ๓๐) ซึ่งเป็นอาคารที่มีขนาดใหญ่และมีการ

ภาพที่ ๒๗ พระอุโบสถวัดโพธารวาส จังหวัดเพชรบุรี
 ภาพที่ ๒๘ หน้าบันพระอุโบสถวัดยาง จังหวัดกรุงเทพฯ
 ภาพที่ ๒๙ พระอุโบสถวัดดาวคะนอง จังหวัดกรุงเทพฯ
 ภาพที่ ๓๐ พระอุโบสถวัดกลาง จังหวัดสมุทรปราการ

ประดับลายปูนปั้นหน้าบันด้วยลวดลายศิลปะแบบรีอโคโคโค
ประดับด้วยเครื่องถ้วยชาม นอกจากนี้ยังมีการปรับเปลี่ยนองค์
ประกอบารตกแต่งทางสถาปัตยกรรม ซึ่งทำให้เกิดรูปแบบที่
หลากหลายขึ้น ได้แก่

- การใช้ลวดลายและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม
แบบไทยเข้ามาใช้ผสมผสาน โดยเปลี่ยนมาใช้ปูนปั้นช่อฟ้า ใบ
ระกา ทางหงส์แบบไทย อาทิเช่น **มณฑปพระพุทธรูปวัด
ป่าโมกษ์ จ.อ่างทอง และพระอุโบสถวัดตูม จ.อยุธยา (ภาพที่
๓๑)**

- ลักษณะของช่อฟ้า ทางหงส์ ของอาคารถูกประดิษฐ์
และสร้างสรรค์โดยการทำเป็นรูปเทพพนม เทวดาหรือหน้าของ
ชาวต่างประเทศ ประดับอยู่บนหน้าบันของอาคาร อาทิเช่น
**พระอุโบสถและพระวิหารหลวงวัดมหาธาตุ จ.เพชรบุรี , พระ
อุโบสถวัดท่าหลวง จ.อ่างทอง , พระอุโบสถวัดชมพู่เวก
จ.นนทบุรี , พระอุโบสถวัดทองศาลางาม จ.กรุงเทพฯ และพระ
อุโบสถวัดหนองควง จ.เพชรบุรี (ภาพที่ ๓๒) เป็นต้น**

- อาคารบางหลังแม้จะไม่มีการตกแต่งด้วยช่อฟ้า ทาง
หงส์ แต่ก็ใช้ปูนปั้นทำเป็นเส้นขอบสันหลังคา หรือทำเป็นลาย
ประยุกต์ โดยลดทอนรายละเอียดลง เช่น **พระอุโบสถวัดโรงช้าง
จ.ราชบุรี , พระอุโบสถวัดท่าทราย จ.อยุธยา , พระวิหารวัด
ชมพู่เวก จ.นนทบุรี, พระวิหารวัดพลับ จ.สมุทรสงคราม ,
พระอุโบสถวัดพรหมมาส จ.ลพบุรี , พระวิหารพระนอนวัด
มหาธาตุ จ.เพชรบุรี , พระอุโบสถวัดบางกุ้ง จ.สมุทรสงคราม
พระอุโบสถวัดธรรมาราม จ.อยุธยา (ภาพที่ ๓๓) เป็นต้น**

ภาพที่ ๓๑

พระอุโบสถวัดตูม จังหวัดอยุธยา

ภาพที่ ๓๒

พระอุโบสถวัดหนองควง จังหวัดเพชรบุรี

ภาพที่ ๓๓

พระอุโบสถวัดธรรมาราม จังหวัดอยุธยา

*๔๘ พระอุโบสถและพระวิหารที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกสมัยอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ. ๒๑๙๙ - ๒๓๑๐)

- การทำหลังคาซ้อนชั้นและการลดชั้นแบบอาคาร
ประเพณีไทย ทำให้เกิดลักษณะของอาคารที่หลากหลายเพิ่มขึ้น
เช่นพระอุโบสถวัดเหมืองใหม่ จ.สมุทรสงคราม ,พระอุโบสถ
วัดเขียนจ.นนทบุรี ,พระอุโบสถวัดโชติ จ.ระยอง ,พระอุโบสถ
วัดตูม จ.อยุธยา , พระวิหารพระนอนวัดธรรมิกราช จ.อยุธยา
,พระวิหารวัดโพธิ์งาม จ.ลพบุรี ,พระอุโบสถและพระวิหาร
วัดมหาธาตุ จ.เพชรบุรี (ภาพที่ ๓๔)

- การต่อเฉลียงที่ด้านหน้าหรือทั้งสองด้านของอาคาร
นิยมทำกันมากในสมัยอยุธยาตอนปลาย ซึ่งพบในอาคารแบบ
ไทยประเพณีและอาคารทรงตึก เช่น พระวิหารและพระอุโบสถ
วัดมหาธาตุ จ.เพชรบุรี ,พระอุโบสถวัดทองศาลางาม กรุงเทพฯ
พระอุโบสถวัดท่าหลวง จ.อ่างทอง ,พระอุโบสถวัดเขียน จ.นนทบุรี
พระอุโบสถวัดตูม จ.อยุธยา ,พระอุโบสถวัดธรรมาราม จ.อยุธยา
พระอุโบสถวัดศรีโพธิ์ จ.อยุธยา ,พระอุโบสถวัดครุฑาราม จ.
อยุธยา เป็นต้น (ภาพที่ ๓๕)

- การทำหลังคาที่มีลักษณะการยื่นของชักราหน้าจั่ว เช่น
พระอุโบสถวัดยาง กรุงเทพฯ และพระอุโบสถวัดศรีโพธิ์
จ.อยุธยา (ภาพที่ ๓๖)

ภาพที่ ๓๔

พระอุโบสถวัดมหาธาตุ จังหวัดเพชรบุรี

ภาพที่ ๓๕

พระอุโบสถวัดครุฑาราม จังหวัดอยุธยา

ภาพที่ ๓๖

พระอุโบสถวัดศรีโพธิ์ จังหวัดอยุธยา

ภาพที่ ๓๗

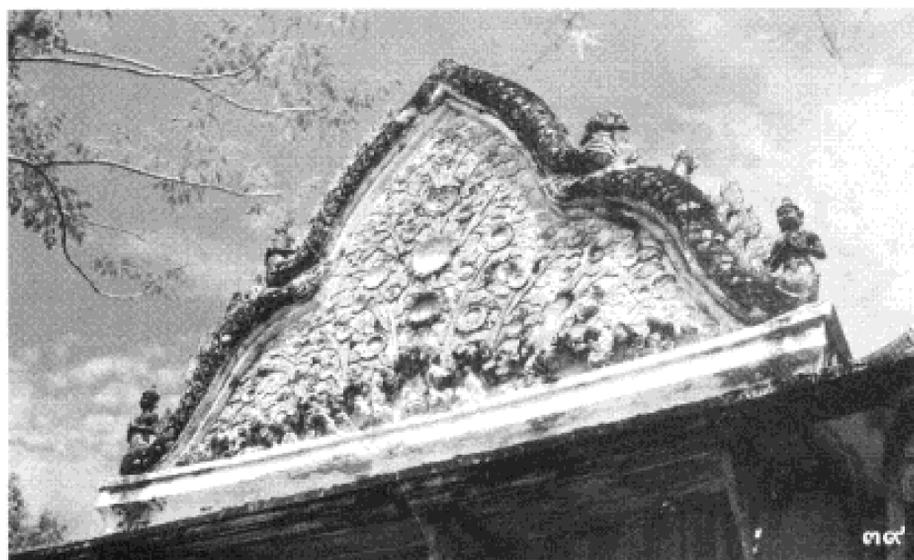
พระอุโบสถวัดศาล จังหวัดราชบุรี

จากลักษณะรูปแบบและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของอาคารทรงตึกดังกล่าว จะเห็นได้ว่าการพัฒนาและผสมผสานจนเกิดแบบอาคารที่หลากหลายขึ้น ซึ่งบางแห่งก็จะมีรายละเอียดที่เหมือนกันและแตกต่างกันบ้าง ตามแต่รสนิยมของช่างผู้สร้างสรรค์งานในแต่ละท้องถิ่นอย่างไรก็ตามรูปแบบของอาคารทรงตึกที่สร้างขึ้นในยุคสมัยนี้ยังได้นิยมทำสืบเนื่องต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ดังพบตัวอย่างอาคาร เช่น พระอุโบสถวัดศาลาลอย จ.ราชบุรี(ภาพที่ ๓๗) พระอุโบสถวัด กาญจนสิงหาสน์ จ.กรุงเทพฯ(ภาพที่ ๓๘) พระอุโบสถวัดสิงห์ กรุงเทพฯ (ภาพที่ ๓๙) พระอุโบสถวัดแม่ฟ้า จ.สมุทรสงคราม ,พระอุโบสถวัดจุฬามณี จ.สมุทรสงคราม (ภาพที่ ๔๐) ,พระอุโบสถวัดแม่นางปลื้ม จ.อยุธยา ,พระอุโบสถวัดเจตวัน จ.ปทุมธานี ,พระอุโบสถวัดป่ากลางทุ่ง จ.ปทุมธานี เป็นต้น

ต่อจากนั้นได้มีการพัฒนารูปแบบและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมไปตามยุคสมัย ซึ่งล้วนขึ้นอยู่กับเหตุและปัจจัยทางด้านสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่แปรเปลี่ยนไป เช่น การสร้างอาคารแบบพระราชนิยมในสมัยรัชกาลที่ ๓

* * * * *

- ภาพที่ ๓๘ พระอุโบสถวัดกาญจนสิงหาสน์
จังหวัดกรุงเทพฯ
- ภาพที่ ๓๙ พระอุโบสถวัดสิงห์
จังหวัดกรุงเทพฯ
- ภาพที่ ๔๐ พระอุโบสถวัดจุฬามณี
จังหวัดสมุทรสาคร

ความเห็นผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์

การศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมนั้น แม้ว่าดูเหมือนจะเน้นเนื้อหาสาระในเชิงความรู้ทางด้านสถาปัตยกรรมเป็นเกณฑ์ ที่ส่วนใหญ่มักเป็นการพรรณนาถึงระเบียบวิธีการออกแบบ พัฒนาการของรูปแบบทางสถาปัตยกรรม โครงสร้างและองค์ประกอบอาคาร ตลอดจนการประเมินคุณค่าทางสถาปัตยกรรม โดยบางประเด็นอาจเสริมการศึกษาในเรื่องของแนวความคิดและคติในการออกแบบด้วย หากแต่ก็มีอีกส่วนหนึ่งที่พยายามนำเสนอการศึกษาที่อาศัยเนื้อหาและหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์ในทางเอกสาร มาวิเคราะห์วิจัยสำหรับอธิบายหรือตรวจสอบหรือเทียบเคียงกับข้อมูลทางรูปวัตถุ เพื่อให้ได้ผลสรุปที่มั่นใจและอิงบนฐานเดียวกัน ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้ถือเป็นเรื่องยากที่ต้องใช้เวลาและกำลังในการดำเนินการ แต่ก็จัดเป็นวิธีการศึกษาที่ดีที่สุด

การศึกษาเรื่อง **พระอุโบสถและพระวิหารที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกสมัยอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ. ๒๑๙๙-๒๓๑๐)** ของนายจุมพล เพิ่มแสงสุวรรณ เพื่อเสนอเป็นงานวิทยานิพนธ์ของภาคศิลปสถาปัตยกรรมนี้ ก็เป็นอีกผลงานวิจัยหนึ่งที่พยายามศึกษาลงลึกถึงงานออกแบบพระอุโบสถและพระวิหารในช่วงเวลาและประเด็นดังกล่าว ซึ่งแม้ว่าเนื้อหาเรื่องนี้จะได้เคยมีผู้ศึกษา ทั้งอธิบายไว้อย่างเป็นเค้าเป็นโครงมาก่อนแล้ว แต่งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาในทางลึก ที่ลงรายละเอียดมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นในเชิงข้อมูลภาคสนามที่ได้รวบรวมและศึกษาจากพื้นที่ เอาไว้ไม่น้อยกว่า ๕๐ หลัง หรือ ในเชิงข้อมูลภาคเอกสารที่ผู้วิจัยพยายามสืบค้นหามูลเหตุ ปัจจัย ของกระบวนการเปลี่ยนแปลง

แปลงทางสังคม การเมือง ในช่วงเวลานั้นๆ ทั้งจากปัจจัยภายในคือเหตุการณ์บ้านเมืองและราชสำนักของไทยเอง และจากปัจจัยภายนอก คือภาวะความสัมพันธ์กับชาวตะวันตกชาติต่างๆ ซึ่งทั้ง ๒ ปัจจัยจะมีผลสืบเนื่องต่อกันและกัน อีกทั้งยังส่งผลกระทบต่อมาถึงการพัฒนาทางด้านรูปแบบสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะกับอาคารทางศาสนาของไทย จนปรากฏเป็นสายพัฒนาการขึ้นมา ๒ ลักษณะคือ พัฒนาการที่เป็นแบบไทยประเพณีสายอยุธยา และแบบอาคารทรงตึกสายลพบุรี ดังที่ผู้วิจัยได้แสดงในรายละเอียดไว้แล้ว

อย่างไรก็ตามแม้ว่าผลการศึกษาจะได้ชี้ให้เห็นถึงที่มาที่ไป รวมทั้งมีการจัดแจงแยกแยะเป็นหมวดเป็นหมู่อย่างเป็นระบบระเบียบแล้ว หากแต่ในเชิงการศึกษาทางด้านวิชาการก็ยังไม่อาจถือเป็นข้อสรุปใดๆที่ตายตัว ด้วยยังมีเนื้อหาบางประเด็นหรือข้อมูลบางส่วน ที่ยังไม่ชัดเจนและยังต้องการการตรวจสอบอยู่ อันอาจเป็นผลให้เกิดการสรุปผลในมุมมองใหม่ก็เป็นได้

อย่างไรก็ดี ผลงานการศึกษาเรื่อง “พระอุโบสถและพระวิหารที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกสมัยอยุธยาตอนปลาย(พ.ศ. ๒๑๙๙-๒๓๑๐)” ของนายจุมพล เพิ่มแสงสุวรรณ ชิ้นนี้ ในฐานะผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ขอชมเชยในความตั้งใจและพยายามอุตสาหะที่มีอย่างมาก เพราะแม้จะไม่มีพื้นฐานทางสถาปัตยกรรมมาก่อน แต่ก็ได้พยายามเรียนรู้ทั้งฝึกฝนตนเองจนสามารถเข้าใจและพัฒนาความคิดความรู้ในด้านศิลปสถาปัตยกรรมนี้ได้อย่างสมบูรณ์ ดังที่ได้แสดงออกจากผลงานวิจัยชิ้นนี้

ผศ.สมคิด จิระทัศนกุล
อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กรมศิลปากร. การอนุรักษ์ประติมากรรมในประเทศไทย : วัดสระบัว. กรุงเทพฯ : กองโบราณคดี, ๒๕๓๗.
- กระทรวงศึกษาธิการ. ประวัติวัดหัวราชอาณาจักร เล่ม ๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๘.
- กุลาช. "อกหักเพราะรักพรหม(ตะวันออก)." เพื่อนเดินทาง ๒๒, ๒๕๓๓ (๒๕๓๓) : ๘๒-๙๐.
- ขจร สุรพานิช, ผู้แปล. ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๗๖ จดหมายเหตุของโยส เขาเต็น พ่อค้าชาวฮอลันดาในสมัยพระเจ้าทรงธรรมและพระเจ้าปราสาททอง. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๐๗.
- ชาว เหมือนนวงษ์. "ดาราศาสตร์และการเมืองไทยสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชและพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว." ศิลปวัฒนธรรม ๙, ๑๐ (สิงหาคม ๒๕๓๑) : ๒๖-๔๓.
- คมช่า ตีวงษา. "การค้าภายในของเมืองพระนครศรีอยุธยาในสมัยอยุธยาตอนปลาย." เมืองโบราณ ๑๐, ๒ (เมษายน - มิถุนายน ๒๕๒๗) : ๖๑-๗๖.
- จิรพันธ์ สมประสงค์. "วิหารแก้ววัดสะแก." เอกสารรายงานการสัมมนาเรื่อง ความรู้เรื่องพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์, ๑๑ มีนาคม ๒๕๓๓.
- แซน ปัจจุสานนท์. ประวัติการทหารเรือไทย. พระนคร : กองทัพเรือ, ๒๕๐๙.
- โชติรส โกวิทวัฒนพงศ์. เข้าใจโบสถ์ฝรั่ง ศาสนศิลป์ยุคกลางในยุโรป. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘.
- โชติ กัลยาณมิตร. การวิจัยและวิเคราะห์ห้องศิลปะประกอบในงานศิลปะและสถาปัตยกรรมไทย. กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๑๗.
- _____ . "วิวัฒนาการทางเทคโนโลยีการก่อสร้างสถาปัตยกรรมไทย." วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร หน้าจั่ว. ๒ (๒๕๒๕) : ๕๓ - ๙๖.
- เฉลิม คำผาย. ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์. พิษณุโลก : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, ๒๕๒๑.
- ดำรงราชานุภาพ. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. ตำนานเรือรบไทย. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๕๖๗.
- ดริ่งใจ บุรณสมภพ และคนอื่นๆ. รายงานการวิจัยการศึกษาสถาปัตยกรรมตะวันตก ที่มีผลต่อสถาปัตยกรรมไทยในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จังหวัดลพบุรี. กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๗.
- ดริ อมาตยกุล. ทัศนศาสตร์ไทย จังหวัดสระบุรี. พระนคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๑๐.
- ทิพย์อุบล ดาบสุวรรณ. ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ๒. กรุงเทพฯ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕..?
- ทิวา เมื่อนปฐม. "พุทธสถาปัตยกรรมบ้านพลูหลวง." วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๓.
- เทพมนตรี ลิมปพยอม. "การเมืองไทยสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ พ.ศ. ๒๒๗๖-๒๓๑๐." วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘.
- นันทนา ดันติเวสส, ผู้แปล. ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสยามกับต่างประเทศในสมัยอยุธยา. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๒๗.
- นันทา สุตกุล, ผู้แปล. เอกสารฮอลันดา สมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๑๕๑ - ๒๑๖๓ และ พ.ศ. ๒๑๖๗ - ๒๑๘๕ (ค.ศ. 1608 - 1620 และ ค.ศ. 1624 - 1642). พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๑๓.
- นันทา วรเนติวงศ์. "การค้าในสมัยอยุธยา." วารสารศิลปากร ๑๙, ๑ (๒๕๑๘) : ๖๐ - ๙๒.
- นายกรัฐมนตรี, สำนัก. ประชุมตำราบรมราชูทิศเพื่อกัลปนาสมัยอยุธยา ภาค ๑. พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๐.

- นิธิ เอียวศรีวงศ์, ผู้แปล. "เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่ศตวรรษที่๑๖ - ๑๙." วารสารมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๑๐, ๒ (เมษายน - มิถุนายน ๒๕๒๓) : ๑๐ - ๓๑.
- _____ . การเมืองไทยสมัยพระนารายณ์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๓.
- บุญยก ตามไท. "โปรตุเกสฝรั่งชาติแรกที่มาติดต่อกับไทย." ศิลปวัฒนธรรม ๕, ๙ (กรกฎาคม ๒๕๒๗) : ๘๔-๙๒.
- บุญยฤทธิ์ ฉายสุวรรณ. อ่างแก้วกับการประปาเมืองลพบุรีในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช. พระนครศรีอยุธยา : สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๓, ๒๕๓๓.
- บุษกร ลายเลิศ กาญจนจारी. "ปัญหาการควบคุมกำลังคนและแห่งหนึ่งของการเมืองเศรษฐกิจในสมัยอยุธยาตอนปลาย." อักษรศาสตร์ ๑๖, ๒ (กรกฎาคม, ๒๕๒๗) : ๖ - ๓๑.
- ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๒๒ (ประชุมพงศาวดาร ภาค ๓๖ (ต่อ) ๓๗และ๓๘), กรุงเทพฯ:คุรุสภา, ๒๕๑๑.
- ประทีป เพ็งตะโก. "ป้อมเพชร ปรางค์เหล็กแห่งอยุธยา." ศิลปากร ๕๐, ๕ (๒๕๔๐) : ๕๑ - ๖๕.
- ประภัสสร โพธิ์ศรีทอง. "วัฒนธรรมเปอร์เซียในราชสำนักอยุธยา" สารานุกรมอิสลาม ๑, ๒ (มิถุนายน - สิงหาคม ๒๕๔๕) : ๓๖ - ๔๑.
- ประยูร อุสุชาฎะ. "ศิลปะอยุธยาสมัยพระนารายณ์." เมืองโบราณ ๓, ๓ (เมษายน - มิถุนายน, ๒๕๒๐) : ๔๔ - ๖๖.
- _____ . ความสัมพันธ์ทางศิลปะ. กรุงเทพฯ : บรรณกิจ, ๒๕๒๒.
- _____ . ห้าเดือนกลางซากอิฐปูนที่อยุธยา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, ๒๕๒๕.
- _____ . ศิลปกรรมแห่งอาณาจักรศรีอยุธยา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : เอส พี เอฟ พรินติ้ง กรุ๊ป, ๒๕๔๐.
- _____ . สมุดภาพประวัติศาสตร์ศิลปะสยามประเทศ ศิลปะสมัยกรุงศรีอยุธยา, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๔๓.
- ปาริสุทธิ์ สาริกะวนิชและสุดจิต สนั่นไท. "รูปแบบสันนิษฐานสถาปัตยกรรมพระอุโบสถวัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา." เมืองโบราณ ๒๒, ๒ (เมษายน - มิถุนายน ๒๕๓๙) : ๘๙ - ๑๑๓.
- พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพน. พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, ๒๕๔๑.
- พลับปลิง มูลศิลป์. ความสัมพันธ์ไทย - ฝรั่งเศสสมัยอยุธยา, กรุงเทพฯ : บรรณกิจ, ๒๕๒๓.
- พลาดิสัย สิทธิธัญกิจ. ขนอนบางกอก หน้าด่านกรุงศรีอยุธยา, กรุงเทพฯ : บันทึกรสยาม, ๒๕๒๙.
- พูนศรี จีบแก้ว. "ศึกแบบฝรั่งในเมืองลพบุรี." เมืองโบราณ ๑๘, ๓ (กรกฎาคม - ธันวาคม, ๒๕๓๕) : ๑๒๐ - ๑๒๘.
- เพ็ญศรี กาญจนไฉน. ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้, กรุงเทพฯ : โครงการตำรามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๓.
- ภาณี กาญจนัษฐิติ และ ชินจิตต์ อ่ำไพพรรณ, ผู้แปล. ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยใหม่ ลัทธิอาณานิคม ลัทธิชาตินิยม และการสลายตัวของอาณานิคม, กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๙.
- มิรา ประชาบาล. "หมู่บ้านโปรตุเกสในสมัยอยุธยา." เมืองโบราณ ๑๐, ๔ (ตุลาคม - ธันวาคม ๒๕๒๗) : ๖๙ - ๗๗.
- เยาวภา ลีละบุตร. "อิทธิพลสถาปัตยกรรมตะวันตกระหว่าง พ.ศ. ๒๑๕๐ - ๒๒๕๐ (ค.ศ. 1567 - 1707)." วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๓.
- เรื่องศักดิ์ กันตะบุตร. "วิเคราะห์โครงสร้างอาคารในประเทศไทยในอดีต." เอกสารวิชาการและสรุปสัมมนาเรื่องเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมในประเทศไทย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๗.

วรรณภา ณ สงขลา. "การอนุรักษ์พระพุทธรูปหลวงพ่อโต วัดเสาชิงช้า
ลพบุรี." ศิลปากร ๓๒,๖ (มกราคม - กุมภาพันธ์ ๒๕๓๒) : ๕๖ - ๖๔.

วัดมหาธาตุวรวิหาร จังหวัดเพชรบุรี. ประวัติวัดมหาธาตุวรวิหาร,
เพชรบุรี : เพชรภูมิออฟเซตการพิมพ์, ๒๕๓๗.

วิภาวัลย์ แสงลิ้มสุวรรณ. "โบสถ์คาทอลิกภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียง
ประเทศไทยตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ถึงพุทธศักราช ๒๕๗๕." วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ศิลปากร, ๒๕๔๒.

วิยะดา ทองมิตร. "จารึกวัดศรีโพธิ์." เมืองโบราณ ๓, ๓ (เมษายน -
มิถุนายน ๒๕๒๐) : ๒๗ - ๓๑.

วีระ อินพันทัง. "สถาปัตยกรรมไทยที่วิเคราะห์ ว่าด้วยความเบาลอย."
หน้าจั่ว ๑๗ (๒๕๔๓ - ๒๕๔๔) : ๒๗ - ๔๐.

ศรีศักร วัลลิโภดม. กรุงศรีอยุธยาของเรา, กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรม,
๒๕๔๑.

สงวน รอดบุญ. สถาปัตยกรรมพุทธศิลป์รัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, ๒๕๒๖.

สมจิต อุนมานราชธน. การทูตของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา. พระนคร :
โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๐๙.

สมใจ นิ่มเล็ก. "ลักษณะเฉพาะของสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยาตอนปลาย."
หน้าจั่ว ๗ (๒๕๓๐) : ๑ - ๒๐.

สำนักพิมพ์สารคดี. ธนบุรี. กรุงเทพฯ : สารคดี, ๒๕๔๒.

สนั่น เมืองวงษ์. ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์, กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์,
๒๕๒๐.

สันต์ ท.โกมลบุตร. ผู้แปล. จดหมายเหตุศาลาแบร์ ฉบับสมบูรณ์. พระนคร
: ก้าวหน้า, ๒๕๑๐.

_____. ผู้แปล. จดหมายเหตุการเดินทางสู่ประเทศสยามของ
บาทหลวงตารซาร์ด. กรุงเทพฯ : กรมศาสนา, ๒๕๑๗.

สันติ เล็กสุขุม. จิตรกรรมฝาผนังสมัยอยุธยา. กรุงเทพฯ : มูลนิธิเจมส์
ทอมสัน, ๒๕๒๔.

สายชล วรรณรัตน์. "พุทธศาสนากับแนวความคิดทางการเมืองในรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก(พ.ศ.๒๓๒๕-๒๓๕๒)." วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

_____. "เศรษฐกิจและสังคมในสมัยปลายอยุธยา." เอกสารวิชาการ
หมายเลข ๓๐ เพื่อประกอบการสัมมนา สองศตวรรษรัตนโกสินทร์ ความเปลี่ยนแปลง
ของสังคมไทย. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕.

สุธาศัย ยี่มประเสริฐ. "พ่อค้าและทหารรับจ้างโปรตุเกส." เมืองโบราณ
๒๖, ๔ (ตุลาคม - ธันวาคม ๒๕๔๓) : ๓๗ - ๕๒.

สุนิสา มั่นคง. "การประปาสมัยอยุธยา." เอกสารประกอบโครงการเสนา
สารสาระวัฒนธรรม ครั้งที่ ๔ เสนอที่หอประชุมดำรงราชานุภาพ พิพิธภัณฑสถาน
แห่งชาติ กรุงเทพฯ, วันศุกร์ที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๔๒.

สุภาพรณ ณ บางช้าง. พุทธธรรมที่เป็นรากฐานสังคมไทยก่อนสมัย
สุโขทัยถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง, กรุงเทพฯ : สถาบันไทยศึกษา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

สุศักดิ์ รอดเพราะบุญ. "การออกแบบพระอุโบสถและพระวิหารสมัย
อยุธยาตอนปลายในเมืองเพชรบุรี." วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชา
ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๓.

สุวัจน์ ลิปตพัลลภ. นครราชสีมา โคราชของเรา, กรุงเทพฯ : มังกรการ
พิมพ์, ๒๕๔๒.

เสนอ นิลเดช. "ศิลปะสมัยอยุธยาพุทธศตวรรษที่ ๒๐ - พ.ศ.๒๓๑๐."
วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร หน้าจั่ว, ๑๔
(๒๕๔๐) :

เสรี พงศ์พิศ. คาทอลิกกับสังคมไทย สี่ศตวรรษแห่งคุณค่าและบทเรียน
, กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๗.

อนุวิทย์ เจริญศุกกุล. "สถาปัตยกรรมไทยแบบสกุลช่างสมเด็จพระ
นารายณ์." อาษา, ๑๗ (๒๕๓๔) : ๕๔ - ๗๐.

ภาษาต่างประเทศ

Cook, Roger. *Tree of Life Image for the cosmos*. New York : Avon Book, 1974.

Ford, P.R.J. *Oriental Carpet Design : a guide to traditional motifs patterns
and symbols*, London : Thames and Hudson, c1981.

สัมภาษณ์

เสนอ นิลเดช. อาจารย์ประจำภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร.

๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๕ และ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖ .